

Lek på allvar

- Bygglekplatsen i relation till barns lek, utveckling & säkerhet

Karolina Brandt & Turid Landström Petersen

Bygglekplatsen Hanegi play park i Tokyo, 2018-03-28

Lek på allvar

- Bygglekplatsen i relation till barns lek, utveckling och säkerhet

Play in serious terms

- Adventure playground in relation to children's play, development and security

Karolina Brandt & Turid Landström Petersen

Handledare: Mats Gyllin, SLU, Alnarp, Institutionen för arbetsvetenskap, miljöpsykologi och ekonomi

Examinator: Maria Kylin, SLU, Alnarp, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Turid Landström Petersen

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: risktagande, kreativitet, utmaning, säkerhetskrav, äventyrslekplats

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Det här arbetet avhandlar ämnet bygglek i relation till barns lek, utveckling och säkerhet. Att leka är en essentiell del av att vara barn. Det är genom leken barn kommunicerar och får möjligheten att lära sig om livet. Barns rörelsefrihet har minskat de senaste tjugo åren, samtidigt som städerna växer och blir allt tätare. Idag lever barn i Sverige i en mer skyddad miljö, samtidigt som forskning visar att risktagande i leken är en viktig del för barns lärande. Trots att konceptet uppkom i Skandinavien, finns det endast ett fåtal bygglekplatser kvar i Sverige idag. Arbetet utreder varför byggleken till stor del avvecklades samt vad detta kan bero på. Utformningen av svenska lekplatser styrs av säkerhetskrav. Uppsatsen undersöker huruvida dessa krav präglar samhällets syn på risk och ansvarstagande samt hur de står i relation till bygglekplatsens existens. Under arbetets första veckor gjordes en inspirationsresa till Japan, där konceptet är etablerat och välfungerande. De första bygglekplatserna i Japan startade på 70-talet, med inspiration från Sverige och Danmark. Idag har antalet växt och det finns över 400 bygglekar i landet.

Målet med uppsatsen är att utreda bygglekplatsens historiska och konceptuella bakgrund, samt att studera förekomsten och utvecklingen av bygglekplatser i Sverige. Målet är också att utreda bygglekplatsens inverkan på barn samt att studera Svensk standard i relation till bygglekplatsen. Syftet med uppsatsen är att undersöka om bygglekplatsens värdegrund har en framtid i Sverige. Arbetet är en vetenskaplig uppsats där ämnet bygglek avhandlas utifrån olika infallsvinklar genom analysmetoden triangulering. Arbetet baseras på en litteraturstudie samt observationsstudier, landskapsbeskrivningar och intervjuer från olika bygglekplatser i Japan och Sverige.

Att bygglekplatsen avvecklades i Sverige beror troligtvis på nya säkerhetskrav, finansiella svårigheter och en trend av överbeskyddande föräldrar. Vaga rekommendationer för byggleken i Svensk standard kan också ses som en bidragande faktor; det finns en osäkerhet kring ansvar och regler att förhålla sig till. Allt tyder på att risktagande, utmaningar och delaktighet är bra för barns utveckling, under säkra ramar. Byggleken rymmer allt detta. Trots samhällets och föräldrars medvetande om att risktagande i leken är utvecklande, kvarstår ändå oron. Det är därför osäkert om byggleken har en framtid i Sverige som dess ursprungliga koncept. Att det finns mycket forskning kring risktagande idag, tyder dock på att en ny trend är på ingång. Det skulle kunna innebära att *delar av* bygglekplatsens innehåll blir aktuella i Sveriges lekmiljöer igen.

Nyckelord: risktagande, kreativitet, utmaning, säkerhetskrav, äventyrslekplats

Abstract

This paper discusses the topic of Adventure playground in relation to children's play, development, and safety. Playing is an essential part of being a child. When playing, children learn how to communicate and gain knowledge about life. Children's freedom of movement has decreased over the last twenty years. Meanwhile, the cities are growing and becoming increasingly dense. Today, children in Sweden live in a more protected environment. At the same time, research shows that risk-taking in play is an important part of children's learning. Even though the concept was founded in Scandinavia, there are few Adventure playgrounds in Sweden today. This paper investigates why the Adventure playgrounds are dismantled. The conformation of Swedish playgrounds is governed by security requirements. This essay examines whether these requirements characterize society's perception of risk and responsibility, and how they relate to the existence of the Adventure playground. The beginning of this project took place in Japan, where the concept of Adventure Playgrounds is well established. The purpose of the study trip to Japan, was to see good examples of Adventure Playgrounds. Inspired by Sweden and Denmark, Japan founded its first Adventure playground in the 70's. Today there are about 400 Adventure playgrounds in the country.

This paper aims to investigate the historical and conceptual background of the Adventure playgrounds. It also pertains to study the existence and development of Adventure playgrounds in Sweden. Furthermore, it aims to investigate the impact that Adventure playgrounds have on children and to study the Swedish standard in relation to the Adventure playground. The purpose of the study is to investigate whether the Adventure playground has a future in Sweden. This essay deals with the concept of Adventure playgrounds, from different angles. The method used to analyze this subject, is triangulation. The work is based on a literature study, as well as observation studies, landscape descriptions and interviews from different Adventure playgrounds in Japan and Sweden.

The fact that the Adventure playgrounds was discontinued in Sweden is probably due to new security requirements, financial difficulties, and a trend of overprotecting parents. Swedish Standards vague recommendations for the Adventure playground can also be seen as a contributing factor. Everything indicates that risk-taking, challenges and participation are good for children's development, as long as it is under safe terms. The Adventure playground contains all of the above. Though, it is uncertain whether the Adventure playground, in its original concept, has a future in Sweden. Despite the Swedish society's and parents' awareness, that risk-taking is good for children's development, the worry remains. However, a lot of today's research on risk-taking indicates a new trend in play. This could mean that *elements* of the Adventure playground will become popular in Swedish play environment again.

Förord

Den här uppsatsen är ett resultat av kursen, *Kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur*, via Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU Alnarp. Vi har skrivit om bygglekplatser och besökt ett flertal förståelse för konceptet. Arbetet syftar till att redogöra för bygglekens inverkan på barns utveckling, säkerhet och lek. Vi vill tacka vår handledare, Mats Gyllin, för god handledning under hela arbetsgången. Hans positiva engagemang har givit oss självförtroende och energi att fortsätta skriva. Ett stort tack vill vi även rikta till Chiba University, som gjorde studierna i Japan möjliga. Tack till alla intervjupersoner som varit engagerade och generösa med att dela med sig av erfarenheter. Detta har givit oss en djupare förståelse för ämnet. Till sist vill vi tacka vår seminariegrupp där intressanta diskussioner har lett arbetet framåt. Vi är stolta över den här processen och de insikter den givit oss.

Karolina Brandt & Turid Landström Petersen

Alnarp, 2018-05-23

Innehållsförteckning

Sammandrag	3
Abstract	4
Förord	5
Innehållsförteckning	6
Inledning	8
Bakgrund	8
Mål och syfte	8
Frågeställningar	9
Material och metod	9
<i>Landskapsbeskrivning</i>	9
<i>Observationsstudie</i>	9
<i>Intervju</i>	10
<i>Litteraturstudie</i>	10
Disposition	10
Avgränsningar och utredning av begrepp	10
Informationsinsamling vid platsbesök	12
Hanegi play park - Tokyo	12
<i>Landskapsbeskrivning</i>	12
<i>Observationsstudie</i>	13
<i>Intervju</i>	13
Haru-no-ogawa play park - Tokyo	14
<i>Landskapsbeskrivning</i>	14
<i>Observationsstudie</i>	14
Komasawa Harappa play park - Tokyo	15
<i>Landskapsbeskrivning</i>	15
<i>Observationsstudie</i>	15
Toyama play park - Tokyo	16
<i>Landskapsbeskrivning</i>	16
<i>Observationsstudie</i>	16
<i>Intervju</i>	17
Guldängens bygglek - Malmö	18
<i>Landskapsbeskrivning</i>	18
<i>Intervju</i>	18
Bygglekplatsen i Göteborg	19
<i>Intervju</i>	19
Lekens historia och bakgrund	20
Lekens historia	20
Bygglekplatsens historia	20
Bygglekplatsens avveckling i Sverige	21
Bygglekplatsen	23
Bygglekplatsens utformning och beståndsdelar	23
Så fungerar byggleken	24
Kreativitet och lärande i byggleken	24

<u>Så fungerar barn och lek</u>	26
Så leker barn	26
Lekens betydelse för barns utveckling	27
Lärande i naturen	28
Löst material i leken	29
Vuxnas närvaro i leken	29
<u>Synen på lek idag</u>	31
Risktagande i leken	31
Samhällets inställning till risktagande i leken	32
<u>Säkerhet och ansvar</u>	34
Vem är ansvarig?	34
Svenska säkerhetskrav	35
Byggleken i Svensk standard	36
<u>Referenser</u>	42
Muntliga källor	44

Inledning

Bakgrund

Sommaren år 2017 arbetade vi på ett projekt för Malmö stad, där vi observerade hur barn använder stadens lekplatser. Lekplatsernas utformning bekräftade det vi lärt oss på vår utbildning; i Alnarp blir vi varse den höga säkerhet Sverige ställer på lekplatser. Idag finns det en problematik och oro över vem det egentligen är som bär ansvaret för barns säkerhet i leken. I Sverige följs rekommendationerna för säkerhetskrav enligt Svensk standard, vilket avspeglas i landets lekplatser. Genom att följa riktlinjerna reduceras risken att bli skyldig om olycksfall skulle genomgå mer rättsliga processer, vilket således ofta är av fastighetsägarens intresse (Sveriges Kommuner och Landsting, 2009).

Som ett resultat av denna rädsla, är många lekplatser designade med prefabricerade lekredskap. Det innebär att det blir en likartad utformning, i form av gungställningar, rutschkanor och gungbrädor (Staempfli, 2009). I kontrast till dessa lekplatser innehåller bygglekplatsen lösa och nonfigurativa material. På bygglekplatsen är barn delaktiga i skapandet av platsen, vilket är en del av bygglekplatsens koncept. Genom konceptet tillåts barn att utmana sig själva och lära sig orsakssammanhang (Jansson, 2016). Hypotetiskt sett skulle en tre-åring kunna hamra på en spik i en bräda på en bygglekplats. Det leder till mångas uppfattning om att byggleken innebär en stor risk för barns säkerhet, trots att forskning har visat på motsatsen. RoSPA, The Royal Society for the Prevention of Accidents, bevisar att bygglekplatsen resulterar i färre olyckor än andra lekplatser (Staempfli, 2009). Flera yrkesverksamma inom branschen uttrycker att vi måste förändra dagens rådande säkerhetskrav. Forskning tyder på att avsaknaden av risktagande i leken kan hämma barns utveckling. "The risk is, that there is no risk" (Jost, Yost, Mikus, & Ghiasi Gorveh, 2016).

Byggleken i Sverige var vanligast förekommande under 60-, och 70-talet (Bengtsson, 1981). Idag finns endast ett fåtal, bland annat i Malmö och Göteborg. Mitsunari Terada är doktorand vid Chiba University i Japan där hans forskningsämne är lek. I Japan, finns det över 400 bygglekplatser, som är välfungerande och populära (Terada, Mitsunari, mailintervju, 2018-04-26).

Arbetet diskuterar huruvida barn får lov att vara tillräckligt äventyrliga och kreativa i sin lek idag. Arbetet ifrågasätter dagens säkerhetsaspekt på lekplatsernas utformning samt utreder varför byggleken inte fungerar i Sverige. Finns det ett samband mellan bygglekplatsens försvinnande och dagens säkerhetskrav? Genom att studera goda exempel på bygglekplatser i Japan, samt genom litteratur och forskning om risktagande i leken, ställs frågan; Är det möjligt att byggleken har en framtid i Sverige igen?

Mål och syfte

Målet är att utreda bygglekplatsernas historiska och konceptuella bakgrund, samt att studera förekomst och utveckling av bygglekplatser i Sverige. Vidare ämnar uppsatsen att utreda bygglekplatsernas inverkan på barn samt studera innehållet i Svensk standard i relation till bygglekplatsen. Målet är också att se goda exempel på verksamma bygglekplatser genom en inspirationsresa till Japan.

Säkerhetskrav präglar utformningen av svenska lekplatser idag. Syftet med uppsatsen är att undersöka om bygglekplatsen har en framtid i Sverige, eller om endast vissa komponenter med dess värdegrund kan bli aktuella igen.

Frågeställningar

De frågor som detta kandidatarbete försöker besvara är följande:

- Vad är anledningen till bygglekplatsens avveckling?
- Vad är samhällets syn på bygglek idag?
- Är det möjligt att byggleken har en framtid i Sverige igen?

Arbetet ger en kortfattad historisk bakgrund till leken för förståelse kring ämnet. Vidare ämnas förklara byggleken som koncept och hur byggleken påverkar barns lek. Arbetet tar även upp forskares och samhällets syn på risktagande, säkerhet och ansvar i lek.

Material och metod

Material och inspiration till studien hämtades under en treveckorsvistelse i Japan våren 2018. Detta för att konceptet *bygglekplats* är mer etablerat och utbrett där idag. I Japan besöktes fyra bygglekplatser. Under projektets gång studerades även två verksamma bygglekar i Sverige.

Som metod till uppsatsen används triangulering där ämnet studeras från olika infallsvinklar; litteraturstudier, observationsstudier, landskapsbeskrivningar och intervjuer. Detta för att få ett bredare underlag, vilket höjer validiteten kring ämnet (Davidsson & Patel, 2011). Arbetets observationsstudier är *inspirerade* av psykologen Eva Norén-Björns forskningsprojekt från 70-talet. Trots att Norén-Björns studier är gjorda för drygt 40 år sedan, är de fortfarande aktuella (Lenninger & Olsson, 2006). Uppsatsen är skriven genom en hermeneutisk forskningsmetod. Litteratur och observationer har således blivit behandlade genom ett tolkande förhållningssätt (Davidsson & Patel, 2011).

Landskapsbeskrivning

Genom att göra en landskapsbeskrivning ges möjlighet till förståelse av platsens rum och kontext, vilket underlättar vidare läsning av uppsatsen. Landskapsbeskrivningar gjordes vid de fyra platsbesöken i Japan samt vid Guldängens bygglekplats i Malmö. Det som observerades var följande; *skala, entréer, utformning i form av växtlighet och byggnation och topologi*.

Observationsstudie

Under 70-talet utfördes utvecklingspsykologiskt utformade observationer av olika lekplatser i Stockholm. Ansvarig för genomförandet var psykologen Eva Norén-Björn (2016a). Norén-Björn utformade olika observationsstudier, bland annat *testa själv* och *följa någon*. För att förstå en plats lek-kvalitet är *testa själv* viktig, där lekplatser testas genom att identifiera olika lekfunktioner. För att få förståelse för barns användning av en plats studeras barns rörelse och aktivitet i *följa någon*. I dessa observationsstudier används frågor som underlag. I denna kandidatuppsats har inte observationsstudierna *testa själv* och *följa någon* utförts. Däremot har några av frågorna varit till inspiration för att *beskriva* vad barn leker med, hur de leker och var leken sker.

Följande frågor från Eva Norén-Björns observationsstudier har använts som underlag vid de fyra platsbesöken i Japan samt vid Guldängens bygglekplats i Malmö:

- Finns det föremål som kan föreställa något annat och trigga fantasin?
- Finns det tillgång till löst material?
- Finns det möjlighet att skapa olika rum?
- Finns det möjlighet för flera lekar att pågå samtidigt?
- Finns det frihet att röra sig?
- Var hörs rop, tjut och skratt?

Intervju

Inför intervjuerna gjordes ett frågeformulär att utgå ifrån. Intervjuerna skedde utan stor styrning av frågorna, vilka mer blev till stöd för samtalet.

- När uppfördes platsen & av vem? Vem driver den idag? Hur finansieras platsen?
- Vad anser ni om konceptet bygglek? Varför tror ni det finns så många i Japan/ Varför tror ni att det finns så få i Sverige idag? Hur tror ni barn påverkas av att leka på byggleken?
- Hur ser ni på säkerhetsaspekten & vem är ansvarig om något händer?

Frågorna är menade att spegla de huvudämnen som behandlas i den här uppsatsen. Totalt gjordes fyra intervjuer, två stycken gjordes i Japan och de andra två i Sverige.

Litteraturstudie

Författare som varit extra betydande i uppsatsen är Arvid Bengtsson, Eva Norén-Björn, Märith Jansson, Mariana Brussoni, Helle Nebelong & Lady Allen of Hurtwood, som alla varit verksamma och drivande inom ämnet *lek* i många år. Det är nämnvärt att ämnet *bygglek* var mer utbrett och aktuellt i Sverige under 50-, 60-, och 70-talet vilket går att återspegla i litteraturen. Stora delar av litteraturen kring ämnet bygglek är således inte uppdaterad till idag, men validiteten anses fortfarande vara hög. Litteratur som går att finna om barns lek idag, är mer inriktad på risk och säkerhet. I uppsatsen används till viss del populärvetenskapliga artiklar, för att ge mer samtida infallsvinklar till ämnet. Dock utgörs den största delen av källorna genom vetenskapliga artiklar, doktorsavhandlingar och böcker skrivna av yrkesverksamma i området.

Disposition

Kandidatarbetet består av två huvuddelar. I den första delen presenteras observationsstudierna samt intervjuerna för att ge en förståelse för de platser som besökts. Dessa platser återkommer i litteraturstudien, som är arbetets andra del. Litteraturstudien avhandlar ämnet utifrån forskning och yrkesverksamma personers åsikter och studier.

Avgränsningar och utredning av begrepp

För förståelse för uppsatsen är det nödvändigt att klargöra vissa begrepp, samt vilka avgränsningar som gjorts i samband med arbetet.

Enligt FN:s definition av barn, så innefattar det människor mellan 0–18 år (Lenninger & Olsson, 2006). I den här uppsatsen är definitionen av *barn* anpassad efter syftet med byggleken. Att vara delaktig i bygglek innebär att som individ kunna springa runt och vara självständig. Detta utifrån litteratur samt samlad kunskap och erfarenhet vid observationerna. Vidare berörs inte tillgänglighetsaspekten. Avgränsningen har varit nödvändig då tillgänglighetsaspekten inte får plats i den här uppsatsens omfattning.

Boverket talar om att - “Alla barn har rätt till lek i en stimulerande, trygg och lämplig miljö enligt FN:s barnkonvention som Sverige har anslutit sig till” (Boverket, 2015). I arbetet har vissa avgränsningar varit nödvändiga då lekplatser kan te sig på många olika sätt. Den typ av lekplats som blivit behandlad i huvudsak är *bygglekplatsen*. När begreppet *lekplats* nämns innefattar detta alla typer av lekplatser med prefabricerade lekredskap, alltså lekplatser som finns i allra störst utsträckning i Sverige idag. När *lekplats* nämns kan det således innefatta en lekplats i offentlig miljö, tillhöra en skolgård eller vara en temalekplats.

Vidare avgränsningar som varit nödvändiga i arbetet är att inte djupare behandla kulturskillnader mellan Japan och Sverige, då omfattningen av denna skulle bli allt för stor.

Dock kommer vissa kulturskillnader ändå diskuteras i arbetet, utifrån den information som insamlades vid observationer och intervjuer. Vissa ord och stycken i citat kommer att nämnas på annat språk än svenska, då översättning till svenska inte gjorde uttalandet rättvist.

I den här uppsatsen används ordet *lekledare*, *fritidsledare* eller *fritidsassistent*, för att benämna den person som är ansvarig på en bygglekplats. Denne kan vara volontär, eller anställd på bygglekplatsen.

Informationsinsamling vid platsbesök

Genom att studera bygglekplatserna utifrån olika angreppssätt har kartläggning av platserna varit möjlig. Angreppssätten landskapsbeskrivning, observationsstudie och intervju har varit utgångspunkterna i informationsinsamlingen på fyra olika bygglekplatser i Japan, samt två i Sverige. Följande avsnitt sammanfattar informationsinsamlingen. På grund av språkbarriärer kunde inte intervjuer genomföras på bygglekplatserna Haru-no-ogawa och Komasa-wa Harappa.

Hanegi play park - Tokyo

Hanegi play park grundades år 1975 och är Japans första permanenta bygglek. Grundare är landskapsarkitekten Kenichi Omura och hans fru, engelskläraren Shoko Omura. Byggleken ligger i Hanegi Park i centrala Tokyo. Platsbesöket skedde 2018-03-28, kl. 11.30.

Livlig lek på Hanegi play park. Här hoppar, springer och klättrar barn i alla åldrar. (Foto: Turid Landström Petersen, 2018-03-28)

Landskapsbeskrivning

Bygglekplatsen är ca 80x30 meter stor. Det finns ingen tydlig huvudentré utan bygglekplatsen är öppen ut mot omgivande miljö och det enda som avgränsar den från resten av parken är rep på ca 20cm höjd. Två mindre hus står i ena hörnet av bygglekplatsen. Husen utgör personalens kontor och en samlingsplats för föräldrar. Övriga byggnationer på platsen är till för barnen att klättra, bygga eller måla på. Det finns klätter-ramp, kojor och plattformar som bildar små scener. Låga plank bildar olika rum att gräva, greja eller leka i. Växtligheten skapar ett tak och omsluter platsen. Lekområdet är svagt sluttande med kuperad topologi som bildar avgränsande rum.

Observationsstudie

Hanegi play park är uppdelad i olika mindre stationer utefter dess funktioner. Storleken, topologin och de många byggnationerna ger platsen goda möjligheter för olika aktiviteter att uppstå. Således kan ostörd lek äga rum. Samtidigt bidrar storleken på platsen till att det finns gott om yta för mer livliga lekar med spring och hopp. Barn från två års ålder leker och grejar på platsen. De leker fokuserat; ensamma eller med varandra. De grejar vid vattenkranen eller vid vattenrännan som bildas i slutningen. Någon gräver i vattenrännan för att leda vattnet vidare medan andra fyller hink efter hink för att fylla ett hål med vatten. Vid byggstationen hörs ett konstant ljud av sågande och bankande från de lite äldre barnen. Inga arga röster eller rop hörs. Leken är koncentrerad och samarbetsvillig. Barnen hjälps åt att spika, hamra och såga. Det finns gott om löst material på Hanegi play park, framförallt vid byggstationen. Ett vattenkrig bryter ut bland de äldre barnen och förtjusta rop ljuder på platsen. Längst ned i den avlånga lekparken brinner två eldar. Föräldrar och lekledare står runt brasan och grillar, medan barnen samlar virke till elden. Inga av lekredskapen har några förutbestämda funktioner vilket ger barnen stor möjlighet att använda sin fantasi.

Intervju

På Hanegi play park intervjuades Kousuke Kimura. Han är en av fyra lekledare sedan år 2016. Intervjun utvecklades till ett samtal om bygglekplatsen som koncept, om organisationen som driver Hanegi play park samt hur bygglekplatsen fungerar. Genom intervjun med Kousuke gavs en inblick i lekledarnas ansvar och roll i Japans äldsta bygglek.

Kousuke berättade inledande om organisationen som driver byggleken. Byggleken går under organisationen NPO, Non profit organization, som bland annat driver fyra olika bygglekplatser i Tokyo. Intervjun med Kousuke gav således en inblick i en av de bygglekar som finansieras av japanska staten. Detta till skillnad från många andra bygglekar i Japan som drivs ideellt. "Children need the freedom and their own risk in play" lyder budskapet på Hanegi play park. Barnen tar själva ansvar för sina skador. Det är en förutsättning för att kunna ha fri lek, förklarar Kousuke Kimura. Under sina två år som lekledare har han bara varit med om mer allvarliga olyckor fyra gånger. I de fallen har de handlat om frakturer i samband med fallolyckor. Kousuke berättar att barn, redan vid tre års ålder, börjar vara aktiva i byggandet på byggleken. Organisationen tror på barns egna förmåga och ger dem därför fria tyglar i byggleken. På Hanegi play park är det vanligt att föräldrarna är med på platsen. Det innebär att platsen är en social mötesplats även för dem.

Haru-no-ogawa play park - Tokyo

Haru-no-ogawa ligger i centrala Tokyo och är en del av samma organisation, NPO, som Hanegi play park. Platsen besöktes 2018-03-28, kl.14.30.

Koncentrerad vattenlek på bygglekplatsen Haru-no-ogawa play park. (Foto: Turid Landström Petersen, 2018-03-28)

Landskapsbeskrivning

Bygglekplatsen är uppskattningsvis 20x40 meter stor. Platsen är omgärdad av ett staket och entréerna är tydliga. Haru-no-ogawa betyder mud-park vilket avspeglar bygglekplatsens huvudsakliga element och lekredskap. Gräset är upptrampat och i marken är fåror bildade, som ett resultat av spadtag och vatten som gröpt ur marken. Det finns flera vattenkar utplacerade på platsen, fyllda med vatten och med tillhörande skopor. Platsen är relativt platt men består av en större kulle vid den ena entrén. De enda tillhörande byggnaderna är ett hus som fungerar som kontor samt en bod med redskap och material. En häck omgärdar platsen och trädkronor skapar ett tak. Olika rum går således att finna mellan träden och runt kullen, annars uppfattas platsen som relativt öppen med god översikt.

Observationsstudie

Marken på Haru-no-ogawa play park är sliten och upptrampad. Barnen hänger över kar fyllda med vatten och deras kläder är blöta och leriga. Karen används till vattenlek där det hörs tjut och glada skratt. Inga lekredskap har en förutbestämd användning och fantasi kan appliceras på föremålen. Vid byggstationen, som tar en relativt liten del av platsen i anspråk, är leken mer koncentrerad. På platsen finns god tillgång till löst material. Det är flera aktiviteter som äger rum samtidigt, på en relativt liten yta. Detta utan att lekarna är märkbart störda av varandra. Haru-no-ogawa play parks kvalitet är öppenheten. Barnen springer runt och kan röra sig fritt mellan de olika stationerna. Däremot är möjligheten att kunna gömma sig och skapa olika rum mer begränsad.

Komasawa Harappa play park - Tokyo

Komasawa Harappa är likt ovan nämnda platser, en del av organisationen, NPO. Bygglekplatsen ligger i centrala Tokyo. Platsbesöket gjordes 2018-04-04, kl. 13.15.

Många aktiviteter pågår samtidigt på Komasawa Harappa play park. (Foto: Karolina Brandt, 2018-04-04)

Landskapsbeskrivning

Bygglekplatsen ligger avskilt mellan två kvarter i ett bostadsområde och är uppskattningsvis 60x20 meter. Det finns två tydliga entréer som är de enda ingångarna in till platsen. Det är en öppen plats med låga kojor och kullar i mitten. Utmed bygglekens långsidor finns större byggnader och pergolor med klättrväxter skapar sittplatser i skuggig miljö. Större vegetation finns i ett av hörnen på platsen där det bildas en dunge av några träd. Gropar i marken utgör ett smått kuperat landskap som bidrar till rumsindelningen på platsen.

Observationsstudie

På Komasawa Harappa play park leker barn överallt. Barnen klättrar på husen och staketen. De sitter på taken och hamrar och bär bråte till nya byggnationer. En grupp barn leker koncentrerat. De rullar lera mellan händerna, håller vatten på marken bredvid och hoppar i vattenpölar som uppstår. Vid vattenstationen gräver barnen nya gropar och rännor. Samtidigt pågår en lek där några barn leder en cykel genom vattenrännorna. Föräldrar och barn hjälps åt att laga mat över en öppen eld. Under pergolan sitter föräldrar med de yngsta barnen, där det är lugnare och ljudnivån är lägre. Komasawa Harappa är full med byggnationer och torn. Tornen går inte att nå via stegar utan barnen får använda sin fantasi när de klättrar upp. Den upptrampade marken, de många byggnationerna och den intensiva stämningen vid platsbesöket, ger en indikation om att platsen är uppskattad och välbesökt.

Toyama play park - Tokyo

Toyama play park i Tokyo är, till skillnad från tidigare nämnda bygglekplatser, en bygglek som drivs ideellt. Byggleken är belägen i ena änden av Toyama park.

Informationsinsamlingarna vid Toyama play park, skedde 2018-04-04, kl. 10.00.

Bilden visar att lek har ägt rum på bygglekplatsen Toyama play park. (Foto: Karolina Brandt, 2018-04-04)

Landskapsbeskrivning

Var och hur Toyama play park börjar och slutar är otydligt. Parken är omsluten av en häck vilket indirekt också blir en avgränsning för bygglekplatsen, längs dess ena sida. I övrigt är entréerna öppna mot resten av parken. Den enda byggnationen på platsen utgör personalens kontor och materialförråd. Det är runt denna som byggleken äger rum. Storleken av bygglekplatsen är uppskattad till 30x60 meter. Tillståndet organisationen har fått för att bedriva bygglek är bundet till dagtid, vilket innebär att materialet plockas ut på morgonen och tas in på kvällen. Detta gör platsen rörlig i termer om avgränsning. Det går dock att skönja spår av bygglek även när bygglekplatsen är stängd. I marken syns fåror efter vattenlek och i träden finns kojor. Det finns också eldstäder utplacerade på platsen. Hela platsen sluttar svagt. Bygglekplatsen består av ett stort rum och det finns få möjligheter till avgränsningar. Ett par träd skapar ett tak av trädens grenverk.

Observationsstudie

Vid den här tidpunkten leker få barn på Toyama play park. De barn som är på plats hjälps åt att plocka fram materialet som förvarats i förrådet under natten. Ett barn får syn på en padda och lägger den i en hink med vatten. Barnen skrattar av förtjusning och slutar bära bråte. Bråtet och byggnationerna de bär fram kan användas till vad som helst; någon har redan

hunnit bygga ett torn av flera olika trälådor. En flicka gungar under det stora trädet med sin mamma och betraktar platsen på håll. En pojke står kvar med en spade när alla andra barn samlas vid paddan. Han börjar gräva en grop vid platsen där vattenlek brukar pågå. Att Toyama play park är en öppen plats vilket gör att barnen kan springa fritt. Dock innebär platsens öppenhet att det finns svårigheter att gömma sig och hitta egna rum.

Intervju

På Toyama play park intervjuades Masako Irie. Hon arbetar ideellt som organisatör vid byggleken och har varit med och drivit organisationen sedan år 2005. Intervjun med Masako Irie gav inblick i arbetet bakom ideella bygglekplatser i Japan. För att driva en bygglekplats krävs ett tillstånd för att använda platsen. Idag gäller tillståndet bara över dagen, vilket innebär att de måste plocka undan allt material vid dagens slut. Toyama play park är beroende av föräldrar som engagerar sig ideellt. Organisationen får bidrag av kommunen vilket kan finansiera lekmaterial och lekledarnas lön. Att bygglek fungerar så väl i Japan, menar Irie, har bland annat att göra med låg brottslighet. Det är också vanligt i det japanska samhället med "community ownership" i det offentliga rummet; det finns en vilja till engagemang som japansk medborgare. En annan faktor, enligt henne, är att barn från ung ålder tar mycket eget ansvar. "Varje människa måste känna att hon har friheten att ta egna beslut och att de besluten ibland blir fel och leder till en skada", säger Irie i intervjun. Det är genom dessa felaktiga beslut som barn lär sig och utvecklas. Enligt Masako Irie, är ytterligare en anledning, att tydligt förklara för föräldrarna vad som gäller på platsen. Här är det barnens eller föräldrarnas ansvar om något händer. Lekledarnas uppgift är att se över materialen, att vara närvarande och att stimulera barnens lek.

I samtalet berättar Masako Irie att hon anser att bygglekplatserna ger barnen möjlighet att få kontakt med naturliga material igen. På frågan gällande konceptets styrkor svarar hon - "Dagens barn i Tokyo ser inte vad som är verklighet längre. De ser bara betong och datorskrämar. Med naturliga element kan barnen få bättre kontakt med sig själva genom att använda alla sina sinnen". Hon fortsätter med att förklara att nyckeln till konceptet, enligt henne, är vuxnas närvaro. Toyama play park har alltid minst två lekledare på plats, vilket bidrar till att leken får vara äventyrlig och riskfylld men under trygga förhållanden. Enligt Irie har byggleken på Toyama en filosofi som lyder - "don't act, just watch". Med den menar hon och hennes kollegor att vuxna bara ska vara närvarande och se på när barnen leker. Genom att barnen leker utan inblandning av vuxna lär de sig efter hand att ta riktiga beslut och ta ansvar för sin lek.

Guldängens bygglek - Malmö

Guldängen är den enda befintliga bygglekplatsen i Malmö idag. Byggleken ligger i Gullängsparken i Sofielund och har varit verksam sedan år 2017. Endast landskapsbeskrivning och intervju genomfördes vid platsbesöket. Det förväntade fritids som skulle besöka Guldängen vid den här tidpunkten ställde in sitt besök på grund av dåligt väder. Platsbesöket gjordes 2018-04-26, kl. 09.00.

På Guldängens bygglekplats i Malmö finns tillgång till redskap och material. (Foto: Turid Landström Petersen, 2018-04-26)

Landskapsbeskrivning

Området är ca 30x50 meter och avgränsat mot resten av parken genom pinnar och rep. Det finns tre mer definierade entréer. Det går dock att komma in på platsen från alla håll då repen hänger ner i marken. Platsen är plan utan några nivåskillnader. Det finns inga buskar eller träd på platsen. De enda större byggnationerna är två containrar som utgör förråd och kontor för verksamheten. Det är dessa containrar som avgränsar platsen i två större rum. Bygglekplatsen består av en odlingsdel och en byggdel. De mindre byggnationerna som är skapade ur byggleken skapar till viss del också rum. I övrigt är platsen öppen med god översikt.

Intervju

Johanna Bruun och Sara Stiber har startat och driver bygglekplatsen *Guldängen* i Malmö. Intervjun avhandlade hur det är att driva Malmös enda bygglek och om stadens och samhällets syn på deras verksamhet. Bygglekplatsen finansieras endast genom Allmänna Arvsfonden. Johanna och Sara funderar över varför de är ensamma i Malmö om att driva en bygglekplats, när all respons de fått från föräldrar och lärare har varit positiv. Johanna Bruun tror att anledningen till att det finns så få bygglekar i Sverige idag beror på att vuxna gillar ordning och reda. Hon tror att avvecklingen av byggleken beror på Sveriges syn på säkerhet i leken. En annan anledning till att bygglekarna lades ner, exempelvis i Lund, tror Johanna beror på att bemannade lekplatser kostar pengar. De redogör dock för en framtidsspaning där de tror att bemannade lekplatser kan bli aktuella i Malmö i framtiden. Detta då Malmö stad har börjat tala om "lekplatser 2.0", vilket skulle innebära bemannade lekplatser. En av anledningarna, menar Sara, är att Malmö stad har noterat att bemannade platser upplevs som trygga och välfungerande. Samtalet berör även synen på säkerhet. Guldängens bygglek kan frånga de gällande riktlinjerna i Svensk standard. Detta på grund av att platsens byggnationer är tillfälliga och flexibla samt att bemannade lekplatser inte går under riktlinjerna. Under intervjun avhandlas också de vuxnas roll i byggleken. Sara Stiber menar på att lek på barnens villkor, men med handledning av en vuxen är att föredra. Vid frågan vad de anser om konceptet bygglek svarar de entusiastiskt. Sara Stiber beskriver att hon älskar att se barn utvecklas genom byggleken.

Bygglekplatsen i Göteborg

Bygglekplatsen i Göteborg har funnits i fem år totalt. Konceptet testades först på en skola och fick sedan en mer permanent plats i Långströmsparken. Verksamheten drivs av Hisingen parkförvaltning men finansieras av Park och Naturförvaltningen på Göteborgs Stad. Från början var byggleken en säsongsverksamhet från april till oktober. Nu har verksamheten fått en parkstuga så att den kan hålla öppet året runt. Då byggleken ligger i Göteborg genomfördes endast en telefonintervju. Intervjun genomfördes 2018-04-27, kl. 09.00.

Intervju

Intervjun med Marie-Louise Bergström, pedagog och fritidsassistent på Bygglekplatsen i Göteborg, handlade om deras verksamhet och konceptet bygglekplats generellt. På Bygglekplatsen i Göteborg erbjuds barnen att arbeta med sina egna händer och sitt skapande. Byggleken är öppen för alla barn och fungerar som en fritidsverksamhet på eftermiddagarna när skolan håller stängt. De har även inbokade klasser under dagarna där förskolor och skolor kan komma och nyttja verksamheten. Det är tre heltidsanställda som arbetar på bygglekplatsen och ytterligare två som arbetar med deras ”pop-up bygglek”.

Att det finns så få bygglekplatser kvar i Sverige idag, tror Marie-Louise Bergström beror på kommunens ekonomiska resurser. Vidare tror hon att det kan bero på okunskap kring konceptet och menar att folk är främmande för att göra saker med sina händer. ”Det är lite köp- och slängsamhälle där allt ska köpas färdigt” säger Bergström. Ytterligare tror hon att synen på säkerhet kan vara en bidragande faktor. Hon berättar att föräldrar kan vara överbeskyddande till en början. De låter inte sina barn få använda verktygen, då de anser att de är för små. Det brukar dock gå över rätt fort när föräldrarna ser att barnen kan mer än vad de tror och att personalen handleder dem. Hon tror att vuxnas närvaro i barns lek ger en tryggare upplevelse.

För att bygglekplatsen ska fungera som verksamhet tycker Marie-Louise att det är viktigt att undvika stagnation. Hon menar att allt måste vara föränderligt. Det som barnen inte leker med tas bort och istället byggs något nytt som barnen kan uppskatta.

Vid frågor gällande ansvar och säkerhet på bygglekplatsen svarar Marie-Louise att lekledarna är fullt medvetna om Svensk standard. Eftersom bygglekplatsen inte är skyldig att följa riktlinjerna i Svensk standard, kan de ändå frångå kraven till viss del. Då byggleken finansieras av Göteborgs Park- och Naturförvaltning får de dock ibland mottaga åsikter från dem. Därigenom får de möta och förhålla sig till synpunkter om säkerhet.

Lekens historia och bakgrund

Enligt Peter Gärdenfors, filosof och professor i kognitionsvetenskap, är lek en evolutionär betingelse. Människan är det djur som har längst barndom. Vissa djur föds med färdigutvecklade beteenden, medan andra måste lära sig genom att pröva sig fram; detta i barndomen. Människans långa barndom ger henne möjlighet till stor flexibilitet att forma sin egen kunskap om livet. Människor är bättre än andra djur på att skapa föreställningar om sin värld, vilket ger henne en förmåga att anpassa beteendet utefter invanda erfarenheter.

Lekens historia

I boken *Lek för att lära* (2009) beskriver Therese Welén leken ur ett historiskt perspektiv. Leken har existerat i urminnes tider men att synen på den har förändrats genom historien. Före industrialiseringen hade vuxna och barn utfört de vardagliga sysslorna gemensamt. Barnen var vid föräldrarnas sida då de brukade jorden. Arbetet på jordbruket varierade i intensitet efter årstidernas olika skeenden, vilket innebar att lugna perioder tillät lek att uppstå. Jordbruket medförde också fester och högtider efter skördeårets säsongsskiftningar, då vuxna och barn roade sig tillsammans. Vid industrialiseringens framfart växte städer fram, vilket innebar ett nytt levnadssätt. Lönearbete i fabriker blev den stora källan till försörjning för de flesta hushåll, och många lämnade lantbruket för staden. Miljön i fabriker var hård, och innebar ett klimat som var farligt för barnen att vistas i. Avsaknaden av årstidsstyrt arbete och större krav på effektivitet, innebar att leken för vuxna blev ett onödigt tidsfördriv. Dessutom krävde det höga tempot i fabriker, att festligheter fick vika undan för det hårda arbetet. I samband med den här epoken, separerades barn och vuxna från varandra. Synen på lek kom att hänvisas endast till företeelse för barn.

År 1842 infördes folkskolan i Sverige. I samband med folkskolan uppkom behovet av att skapa platser avsedda särskilt för barns lek - de första lekplatserna tog sin form. Efter ansträngning i skolbänken, behövde barnen få frisk luft, lek och rörelse. Vid den här tiden var lekplatserna förlagda i de offentliga parkerna. Sedan de första lekplatserna uppkom har dess utformning och koncept varierat genom historien. Temalekplatser, parklek och bygglek är exempel på lekplatser med olika koncept (Lenninger & Olsson, 2006). På 70-talet började lekplatsernas utformning ifrågasättas och präglas av riktlinjer gällande säkerhet. Dessa riktlinjer kom senare att vara en del av Svensk standard, som utformningen av svenska lekplatser styrs av idag (Sveriges Kommuner och Landsting, 2009). Först år 2013 blev lek en rättighet för barn. Då lades leken till som en rättighet i FN:s barnkonvention (Lenninger & Olsson, 2006).

Bygglekplatsens historia

Den första välkända bygglekplatsen uppfördes år 1943 i Emdrup, utanför Köpenhamn. Skaparen av platsen och grundaren till konceptet var landskapsarkitekten CT Sørensen. Det nya lekplatskonceptet fick namnet *Skrammellegeplads* (Bengtsson, 1972). Idéen om bygglekplatsen engagerade många andra att utveckla konceptet vidare. Sørensen hade en längre tid studerat barn i stadsmiljöer och kunnat konstatera att barn helst inte leker i leklandskap designat av vuxna. Han drog slutsatsen att det berodde på att barn ansåg dessa platser som tråkiga och oinspirerande. Därav föddes idén om bygglekplatsen som barnens egendesignade lekplatser. Här, menade Sørensen, skulle barnen äga sin egen lekplats och slutresultatet skulle leda till mer kvalitativ lek för alla barn (Staempfli, 2009).

Stadsträdgårdsmästaren Arvid Bengtsson är en av de stora förespråkarna för bygglek i den svenska historien. Han menade på att den stadsplanering som rådde på 50-talet, med

prefabricerade lekredskap inte främjade barns lek tillräckligt. Inspirerad av *Skrammellegepladsen* i Danmark och den brittiske landskapsarkitekten Lady Allen of Hurtwood ville Bengtsson införa mer oordnade lekplatser i Sverige. På byggleken kunde barn själva utforma leken genom löst material med flexibel användning. En annan anledning till bygglekplatsernas uppkomst vid den här tiden, var att kriget lämnade efter sig material och redskap som passade konceptet. En förutsättning för att verksamheterna skulle fungera var just återbruk av material, där huvudsyftet var att främja barns kreativitet och eget skapande (Lenninger & Olsson, 2006). Vid denna tid var konceptet populärt och fanns i flera större städer i Sverige (Bengtsson, 1972). Dan Kanter är idrotts- och fritidschef på Kultur- och fritidsförvaltningen på Lunds Kommun. Han berättar i en mailintervju om avvecklingen av bygglekplatser. Ett exempel är i Lund där det fanns fem bygglekplatser som uppfördes vid olika tidpunkter. Idag är dock alla dessa avvecklade. Avvecklingen av bygglekplatser i Sverige skedde under 80- och 90-talet av olika anledningar (Kanter, Dan, mailintervju, 2018-04-27).

Idag finns det ca 1000 bygglekplatser i Europa. De förekommer framförallt i Danmark, Schweiz, Frankrike, Tyskland, Nederländerna och England. Bygglekplatserna har under 2000-talet återigen blivit populära i Europa. I andra länder är konceptet inte lika etablerat och i USA och Kanada har bygglekplatsen inte mött samma framgångar. I dessa länder är uppfattningen annorlunda gällande säkerheten på lekplatser (Staempfli, 2009).

Mitsunari Terada är doktorand på Chiba University och skriver en avhandling om lekplatser. I Japan är konceptet framgångsrikt och över 400 bygglekplatser är etablerade i landet. År 1947-1949 skedde en stor "baby boom" i Japan. När alla dessa barn började skolan var avsaknaden av lekplatser stor, vilket innebar att barn lekte överallt i städerna. Detta ledde i sin tur till att många olyckor inträffade i trafiken och staten blev tvungna till att bygga platser avsedda endast för barn. De många nya lekplatserna uppfördes snabbt och kvaliteten på dem blev därigenom inte önskvärd. I slutet på 60-talet startade "Adventure playground movement" i Japan. Landskapsarkitekten Kenichi Omura och hans fru, engelskläraren Shoko Omura, tyckte inte att barn i Japan hade möjlighet att leka under goda förhållanden. År 1968 publicerades Lady Allens bok, *planning for play*, och fem år senare översatte Kenichi och Shoko Omura boken till japanska. Efter en inspirationsresa till Europa, återvände de till Japan och visade upptäckterna för sina grannar. Tillsammans med grannarna startade de den första bygglekplatsorganisationen, "Asobokai", i Japan. Genom att samla skräp och metall fick de in material till byggleken. År 1975 öppnades den första bygglekplatsen. Denna var tillsammans med de bygglekar som startades under de 4 första åren, "pop-up"-bygglekar som bara varade under sommarsäsongen. År 1979 öppnades Hanegi play park, vilket var ett projekt av medborgarna i samarbete med kommunen. Paret Omura inspirerades av den svenska stadsträdgårdsmästaren Arvid Bengtsson till utformningen och konceptet av Hanegi play park. Byggleken är verksam än idag och kom att bli inspiration för de många bygglekar som uppfördes efter år 1979 i Japan (Terada, Mitsunari, mailintervju, 2018-04-26).

Bygglekplatsens avveckling i Sverige

Litteratur som berör avvecklandet av bygglekplatsen är inte vanligt förekommande. Det går dock att se en koppling mellan avvecklingen av bygglekplatsen och de säkerhetskrav som började råda i Sverige på 80-talet. När byggleken var som mest aktuell i Sverige, på 50-, 60-, och 70-talet, tog normeringen av lekplatserna sin början. En debatt avseende utmanande lekplatser kontra säkerhet påbörjades (Jansson, Bucht & Bodelius, 2016).

Staempfli uttrycker i sin artikel *Reintroducing Adventure Into Children's Outdoor Play Environment*, från 2009, en oro över att fördelarna med bygglekplatsen hamnar i skymundan.

Hon tror att de negativa aspekterna såsom dess stökiga utseende, risk för skador eller rättslig tvist, ofta får mer utrymme i debatten - "Unfortunately, the countless benefits of adventure playgrounds are often overshadowed by a few of the less desirable characteristics" (Staempfli, 2009).

Johanna Bruun som tillsammans med Sara Stiber driver bygglekplatsen Guldängen i Malmö, tror att anledningen till att det finns så få bygglekar i Sverige idag beror på att vi gillar ordning och reda. "Föräldrar blir avskräckta av platsens stökiga utseende med oordning och kaos. Vuxna vill ha snygga städer!". Hon tror även att avvecklingen av byggleken beror på vår syn på säkerhet i leken. "Det hade med säkerheten och standarderna att göra, men var definitivt också en pengafråga. Att ha en bemannad lekplats kostar" (Bruun, Johanna, muntligen, 2018-04-26). Dan Kanter, som arbetar på Lunds kommun, bekräftar att avvecklingen av bygglekplatserna i Lund berodde på verksamheternas kostnader. Lunds kommun förfogade över 5 bygglekplatser som startade sina verksamheter i slutet av 60-talet. Verksamheterna syftade till att ge barn tillgång till skapande, kojbygge, snickarverkstad och djurskötsel. Det var en mycket uppskattad verksamhet som försvann i samband med nedskärningar vid olika tillfällen (Kanter, Dan, mailintervju, 2018-04-27).

Marie-Louise Bergström, som arbetar på bygglekplatsen i Göteborg, tror att anledningen till de få bygglekplatserna i staden, till viss del beror på kommunens ekonomiska resurser. "Det kanske finns önskemål att öppna fler, men ingen ekonomi till det" (Bergström, Marie-Louise, 2018-04-27). Vidare tror hon att det kan bero på okunskap kring konceptet. "Det borde ju finnas en i varje stadsdel. Folk är främmande för att göra saker med sina händer, allt ska köpas färdigt" Bergström menar att samtiden är ett "köp- och slängsamhälle" där de flesta kanske inte kan eller vet hur de ska hantera verktyg. Det kan vara en av anledningarna till att det inte finns så många bygglekplatser i Sverige idag (Bergström, Marie-Louise, 2018-04-27).

Bygglekplatsen

Följande avsnitt behandlar konceptet bygglekplats. Personer som förespråkat byggleken och betytt mycket för dess existens, är CT Sørensen, John Bertelsen, Lady Allen of Hurtwood och Arvid Bengtsson. Bengtsson är den person i Sverige som varit mest drivande gällande konceptet och influerar således en stor del av denna text.

Bygglekplatsens utformning och beståndsdelar

En bygglekplats utgörs inte av bestämda funktioner eller fasta redskap. Det är vad barn väljer att göra av platsen som är dess kännetecken. Bygglekens koncept grundar sig i tanken om att låta platsen vara föränderlig och inte bestå av konstanta komponenter. Bygglekplatsen erbjuder barn att påverka och utforma platsens utseende. Enligt Arvid Bengtsson skulle listan på vad som *ska* finnas på en bygglekplats nästan vara omöjlig att skriva. Han menar att det snarare borde finnas en lista på vad som *inte* får finnas på en bygglekplats - "man skulle nästan kunna begränsa den till dynamit, lejon, månraketer och turister" (Bengtsson, 1972, sid. 99). Trots detta beskriver Bengtsson i sin bok *Äventyrslekplatser* (1972) de olika komponenterna som enligt honom utgör en bygglekplats. Platsen ska, enligt Bengtsson, vara lättillgänglig och ligga i ett område bland bostäder. Avståndet bör vara inom 500 meter från barnets hem för att gynna den spontana leken. Bygglekplatsen ska inte ligga intill tyngre trafikerade vägar och om så är fallet ska jordvallar inrättas som skydd för platsen. Entréerna till bygglekplatsen ska ligga på lugna gator med mindre trafik. Bengtsson rekommenderar också en inhägnad av platsen i form av ett två meter högt plank för att skydda den från vandalisering (Bengtsson, 1972). Inhägnaden fungerar också som skydd för insyn vilket hindrar de närmsta grannarna från att störas av den oordning som råder vid en bygglek. Bengtssons lärdom från den första bygglekplatsen i Emdrup utanför Köpenhamn blev att alltid skapa ordentliga inhägnader. Detta då platsen fått mycket kritik och klagomål för dess stökiga utseende från bygglekens närmsta grannar (Lenninger & Olsson, 2006). Även de engelska bygglekarna som var populära under 50-talet, fick problem med missnöjda grannar som klagade på de ostädade bygglekplatserna. Grannarna lämnade in klagomål på bygglekplatsen i Grimsby i Storbritannien. Klagomålen gällde exempelvis oljud eller rök från platsen. Vissa grannar framförde dock glada åsikter om platsens existens (Bengtsson, 1972). De tyckte att äventyrsplatsen var det bästa initiativet hittills - "för att hålla döden från vägarna och ungdomarna sysselsatta och i styr" (Bengtsson, 1972, sid.35).

Området för byggleken ska vara tillräckligt stort för att rymma den fria leken och olika sorters aktiviteter. Området bör därför vara minst 4000–6000 kvadratmeter och gärna ligga på kuperad mark. Antalet barn på platsen har också betydelse, menar Bengtsson. Runt 150 barn är att eftersträva för att leken ska kunna fungera smidigt ur barnens sociala perspektiv. Vidare trycker Bengtsson på vikten av att utnyttja möjligheterna till olika sorters aktiviteter på platsen. Han menar att platsen bör vara så pass stor att den kan rymma exempelvis kojbygge, eldstad och bollek. Barn som växer upp i storstäder har färre möjligheter till lek och måste därför ges platser där de kan få utlopp för sina behov. Bygglekplatsen, menar Bengtsson, är den plats vi kan och bör erbjuda för att barn i städerna ska få tillbaka de möjligheter som berövats dem (Bengtsson, 1972).

Masako Irie, som driver Toyama play park, anser att bygglekplatsen ger barn möjlighet att få kontakt med naturliga material igen. Det enda barn ser idag är plast och kemikalier menar Irie. Hon tror att det är viktigt att låta barn aktivera sina sinnen och få lära känna element som jord, eld och vatten. "Dagens barn i Tokyo ser inte vad som är verklighet längre. De ser bara betong och datorskärmar. Med naturliga element kan barnen få bättre kontakt med sig själva genom att använda alla sina sinnen" (Irie, Masako, muntligen, 2018-04-04).

Så fungerar byggleken

Efter platsbesöken som utförts i samband med detta arbete har följande observerats; det som ofta möter besökaren på en bygglekplats är synen av barn som bygger, springer, eldar och är genomblöta av vatten och lera. En av de första bygglekplatser som uppfördes på 40-talet är Skrammellegepladsen i Emdrup utanför Köpenhamn i Danmark. Emdrups första lekledare, John Bertelsen, var en engagerad person som trodde mycket på bygglekplatsen. Hans dagboksanteckningar från tiden på byggleken går att läsa i Arvid Bengtssons bok *Äventyrslekplatser* (1972). Där återges Bertelsens beskrivning av verksamheten utifrån sitt perspektiv som lekledare. "De barn som flockades utanför äventyrslekplatsen i Emdrup när den öppnades den 15 augusti 1943, mitt under krig och ockupation, kom från alla samhällsskikt, från relativt välsituerade familjer till sådana som hade det ganska svårt" (Bengtsson, 1972, sid. 16). Vidare skriver Bertelsen om stämningen på byggleken - "Damm, svett, varningsrop och några få skråmor skapade just den rätta stämningen. Barnens lek- och arbetsplats hade öppnats, och de visste hur de skulle utnyttja den till fullo" (Bengtsson, 1972, sid. 17).

På Hanegi play park är bygglekplatsen uppdelad i olika mindre stationer utefter dess funktioner. Eldande, klättrande och springande barn leker koncentrerat överallt på platsen. Barn i alla åldrar leker i grupp eller ensamhet, koncentrerat och samarbetsvilligt. Centralt på platsen står en ramp där barn springer och klättrar upp för att genast hoppa eller klättra ner igen. Barnen vid rampen är gamla nog att ta sig upp och verkar ha koll på sin motorik och sina fysiska begränsningar. Några få försök från ett mindre barn görs utan framgång och strax ger barnet upp och går till stationen med köksredskap och lera istället (egen observation, Hanegi play park, 2018-03-28).

I Bertelsens dagboksanteckningar från år 1943 beskriver han den dagliga aktiviteten som varierande. Han berättar att de vissa dagar bygger murar av tegelsten och att de andra dagar, när barnen är lediga från skolan, anordnar en cirkus. "En av de äldre pojkarna hade gjort en affisch och tillkännagivit att cirkusföreställningen skulle börja klockan ett, och barnens förväntningar var stora. Först byggdes en arena upp med hjälp av stolpar och rep, och klockan elva hade redan ett hundratal barn intagit sina platser" (Bengtsson, 1972, sid. 20). Bertelsen upplever att Emdrups bygglekplats besöks av ca 200–400 barn och att de funnit den som en självklarhet. Både pojkar och flickor visar en väldig glädje i att gräva och bygga (Bengtsson, 1972).

Kreativitet och lärande i byggleken

På bygglekplatsen får barn lov att vara delaktiga i skapandet av lekområdet. Platsens utformning är inte konstant, utan förändras genom tiden och tar form med barnens byggande. På så sätt är barnen med och påverkar utformningen av platsen (Jansson, 2016). Skapandet ger också barnen möjlighet att vara kreativa på olika sätt med olika typer av material (Norén-Björn, 2016a). Birgitta Knutsdotter Olofsson är forskare i lek. Hon lägger till ytterligare en dimension till bygglekens fördel. När barn är delaktiga i skapandet av sina lekmiljöer får de en större förståelse för rum. När barnen bygger upp sin egen värld att leka i på en bygglekplats använder de sig av brädor, bråte, jord, vatten och stenar. Dessa element tillsammans i skapandet av exempelvis en koja, lär barnen grundläggande kunskap om tyngdkraft, hävstångsprincipen, balans, avstånd, höjd etc. Lärandet blir tydligt genom leken och dess beståndsdelar (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Bengtsson uttrycker i sin bok *Lekmiljö - livsmiljö* från 1981 sin åsikt gällande lekens betydelse. "Arbete kan visserligen förhindra lek och har gjort det i alla tider, men det tycks också vara en förutsättning för lek" (Bengtsson, 1981, sid. 213). Han talar om vikten av att barn måste få känna sig behövda i leken. "Att bara gå på grönbete dagen lång i väntan på att bli stor kan ta död på den hetaste leklust" (Bengtsson, 1981, sid. 213). Bengtsson diskuterar ordet barnarbete, och medger att det är ett "fult ord". Han menar att lek i grunden faktiskt är allvar, då lek är direkt avgörande för barns framtid. "Lek är den pedagogik som naturen tillämpar för att göra oss beredda att klara av dess påfrestningar" (Bengtsson, 1981, sid. 213). Sara Stiber, som driver bygglekplatsen Guldängen i Malmö, bekräftar att hon ser barn utvecklas genom byggleken. "Jag älskar hur barn blir när de är i byggleken, de blir så drivna och bara kör! Det är helt magiskt... Jag ser verkligen barn växa här" (Stiber, Sara, muntligen, 2018-04-26).

Bygglekplatsen ger barnen det äventyr och den utmaning de behöver. "Att leva innebär alltid en viss risk och ju mer man lever, desto större blir risken" citerar Lady Allen, Henrik Ibsens filosofi. Det är endast på bygglekplatsen som barnen får känna en fullständig frihet, utmanas och pröva sina förmågor. Det är först när barnen får möjlighet till denna frihet som de kan lära sig att ta ansvar, menar Lady Allen (Bengtsson, 1972). Vidare uttrycker hon sin åsikt om lekens mening - "Lekens främsta fiende är vår överdrivna passion för ordning och prydighet...Lek är inte underhållning, det är att undersöka, pröva, lära och att själv hitta på. För att barn ska kunna göra detta behövs miljöer där barnens fantasi och kreativitet stimuleras" (Lenninger & Olsson, 2006, s.82).

Så fungerar barn och lek

Att leka innebär att sätta egna ramar och regler. I leken tilldelas roller och föremål blir tillämpade egenskaper. Utanför leken är det vardagens regler som gäller. Att leka blir därför en paus från det verkliga livet, där det tydligt finns en start och början till leken. I lekens värld är allt tillåtet vilket gör det möjligt att fantisera om händelseförlopp som nödvändigtvis inte är tillåtna i vardagens ramar (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Så leker barn

Barnläkaren och psykoanalytikern Donald Woods Winnicott skriver i sin bok *Lek och verklighet* från 1971 "Att leka är att använda sin fantasi, det viktigaste en människa kan göra" (Lundahl, 1995, sid. 16). Barns kommunikation sker genom leken och det är genom den de uttrycker sin vilja och sina behov. Leken är alltid en upplevelse och ett skapande där barn alltid är på ständig upptäcktsfärd. Får barn inte möjlighet till att vara kreativa eller upptäcka sin omgivning, förloras leken (Lundahl, 1995).

På bygglekplatserna i Japan förekommer leken lika frekvent *på* lekredskapen som *i* rummen mellan (egen observation, Hanegi play park, 2018-03-28). Barn tenderar att leka väldigt kort tid på varje lekredskap. Istället pågår oftast leken i omgivningen av lekredskapen (Lenninger & Olsson, 2006). Barn behöver gömma sig och leka i nivåskillnader; båda är viktiga faktorer för hur barn leker. Nivåskillnader i terrängen bidrar till en ökad rörelse. Barn kan både accelerera sin hastighet av en nivåskillnad, genom att springa eller rulla ner för en backe, eller så kan de se hur föremål ter sig genom att släppa dem ner för slänten. Nivåskillnader höjer stämningen i barns lek (Mårtensson, 2004). Vanliga gömställen för barn är i vegetation och i kojor. Att gömma sig innebär en handlingsfrihet, där barnen själva kan reglera sin spänning i leken (Mårtensson, 2004).

Vidare anser Eva Norén-Björn (1977) att variation är viktigt i barns lek. Detta är något som Marie-Louise Bergström, som arbetar på bygglekplatsen i Göteborg, bekräftar. Hon menar att allt måste vara föränderligt.

"Vi ser vad barnen leker med och det som ingen leker med längre, det river vi. Förra året byggde vi en ubåt som blev jättefin! Men nu efter vintern ser den lite ruggig ut och ingen leker där längre. Då tar vi bort den och bygger något nytt som barnen kan uppskatta. Raketen som vi byggde förra året är fortfarande jättepoppis, så den får vara kvar" (Bergström, Marie-Louise, muntligen, 2018-04-27).

Mats Niklasson, erfaren gymnastiklärare och pedagog, beskriver sin syn av lek i relation till lekredskap. "Leken sitter inte i redskapen, den sitter i användaren. Ett barn med tillgång till sin fantasi och sina fysiska förmågor gör något av en plats" (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 61). Vidare berättar han ett exempel från en skola där barnen skulle få lov att lämna önskemål på den nya utformningen av skolgården. Önskemålet från barnen blev en stor grushög, likt den som fanns på bygget mittemot skolgården. Det förslaget gick dock inte igenom då de vuxna ansåg att det var för smutsigt, besvärligt och för farligt. Resultatet blev istället ett bollplank som barnen sedan inte använde. Det här exemplet visar barns respektive vuxnas sätt att se på lek. "En bra miljö för barn får inte vara färdig!" menar Niklasson. (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 62).

Helle Nebelong är en internationellt känd landskapsarkitekt och medlem i IPA, *International play association*. Hon lyckas skapa lekplatser i utemiljö som barn trivs i. Nebelong definierar en god lekplats som en - "spänande, utfordrande og fleksibel og giver barnet anledning til at prøve sine grænser af" (Nebelong, 2008, sid. 17). Hon understryker att säkerhet är viktigt, där allvarliga olycksfall skall förebyggas. Däremot är säkerheten bara en av flera parametrar

gällande en god lekplats. Är lekplatsen oinspirerande, söker barn sig till platser där de kan träna sig i livets alla uppgifter. Hon nämner det som en slags överlevnadsinstinkt. Barn söker upp utmaningar genom en undermedveten handling (Nebelong, 2008).

Märit Jansson forskar och undervisar om barns lekmiljöer vid SLU Alnarp. Hon konstaterar att de studier som gjorts av barns lek avslöjar hur barn faktiskt leker. I många fall användes inte lekredskap som de vuxna trott skulle vara roliga. Det finns andra faktorer som är mycket viktigare, där utformningen av platsen spelar den största rollen. "Det behövs utrymme för lekar, och det handlar om mer än stora ytor. På lekplatser med varierade ytor som har bergsknallar, stockar, stenar och med olika rum och underlag kan olika sorters lekar försiggå nära utan att störa varandra" (Jansson, 2016, sid. 137). En platt yta, menar Jansson, drar till sig för mycket uppmärksamhet och leken blir störd. Barnen förlorar då förmågan att kunna utveckla och fördjupa sin lek. Vidare bekräftar hon att tillgången på löst material, en vuxens närvaro och riskbedömning inom säkra ramar är nyckelfaktorer för att barn ska kunna leka på ett utvecklande och fördjupat sätt (Jansson, 2016)

Lekens betydelse för barns utveckling

Landskapsarkitekten Simon Nicholson hävdar att dagens syn på kreativitet är hämmande för många. Nicholson menar att bilden av kreativitet kan ses som en egenskap som bara vissa människor besitter. Detta gör att vissa inte känner sig dugliga nog till att vara kreativa. Därmed håller många vuxna tillbaka sin lust att skapa och förlorar en viktig del av livet. Kreativitet är enligt Nicholson - "leken med vår världs komponenter och variabler för att göra nya upptäckter och formulera nya tankar" (Bengtsson, 1981, sid 101). Vidare anser Nicholson att det är barn som förlorar mest på denna syn på kreativitet. Barns miljöer begränsar deras kreativitet - "en värld där de inte kan bygga och göra saker, där de inte kan leka med vatten, eld eller levande ting, allt detta som tillfredsställer deras nyfikenhet och ger glädjen av att upptäcka och uppfinna" (Bengtsson, 1981, sid 101). Hjärnforskaren Matti Bergström har i sin bok *Hjärnans resurser - en bok om idéernas ursprung* från 1992, skrivit om kreativiteten och vad den betyder för människan. Han bekräftar vikten av kreativitet under barndomen och menar att det är ett viktigt hjälpmedel för att vi människor ska klara av att lösa problem (Lundahl, 1995).

Enligt Arvid Bengtsson är leken naturens egen pedagogik. Han hävdar att det är genom leken barn lär sig att bli vuxna. Genom att leka lekar om den värld som de lever i lär de sig att hantera den. I leken får de lov att vara kreativa, utforska, utmana och undersöka. Genom att pröva upprepade gånger utmanar de sig själva och utvecklar sin egen förmåga. Leken är även det redskap som barn använder för att utveckla sin fysik och motorik. I leken använder de hela kroppen och provar och utmanar dess förmågor i att exempelvis hoppa, springa, kasta och klättra. Leken spelar därmed en ytterst viktig roll för barns uppfostran då den bidrar till barns fysiska, kreativa och sociala utveckling (Bengtsson, 1981).

Matti Bergström ger synen på leken en dimension utifrån barnets inre drivkrafter. Lek och kreativitet skapar oförutsedda idéer, men dessa går helt under om kraven på ordning blir för höga. Han menar att barn ser möjligheter i allt. Föremål som vuxna endast ser som en funktion, kan fyllas med fantasi och andra användningsområden ur barns perspektiv. Leken är livsnödvändig för att barn ska förstå sin omvärld och skapa självständiga värderingar (Lenninger & Olsson, 2006).

Lekplatsen är barnens område där deras spelregler gäller. Här kan de känna sig trygga och fria från vuxnas inblandning. Landskapsarkitekten Lady Allen of Hurtwood anser att lekplatsen är det spelrum där barn får lov att vara sig själva. De som vill synas och utmana sig själva ska få

utrymme och plats att göra det medan de mer blygsamma ska ha möjlighet att finna en mer undangömd plats. Hon talar även om en inre längtan hos barn. En längtan efter att få experimentera med olika element såsom eld, jord, vatten och trä. Får de lov att skapa sin egen ordning och använda verktygen och elementen på sitt egna sätt får de en känsla av oberoende. Det skapar möjligheten att låta barnen bygga upp ett självförtroende och en självständighet (Bengtsson, 1972).

Lärande i naturen

En god lekplats innehåller stor variation. "För att på bästa sätt främja barns utveckling bör en lekplats vara så variationsrik som bara naturen själv kan vara" (Norén-Björn, 1977, sid. 191). Norén-Björn (1977) menar att vi inte hade behövt planera för lek om barnen bara hade haft fri tillgång till naturen. Änggård (2009) menar att skog och natur kan liknas vid ett pedagogiskt klassrum. Det finns en motsättning mellan hemmet och naturen. I hemmet är ordning och säkerhet mer dominerande, medan naturen representerar det mer vilda och farliga. Barn som leker i naturen och med allt vad naturen erbjuder, tränar sin förmåga i att överleva och testa sina gränser. Detta är inte möjligt att uppleva i hemmet. Naturens beståndsdelar bjuder in till slumpmässiga och fantasifulla lekar, vilket lekplatser med prefabricerade lekredskap har svårt att uppfylla (Norén-Björn, 1977). Disa Bergnéhr, universitetslektor vid högskolan i Jönköping, menar att ytterligare en positiv aspekt gällande barns lek i naturen är att det medför utveckling av barns empatiska förmåga. Att komma i kontakt med djur utvecklar empatin för djur, men också för andra människor. Dessutom får lek i skogen lov att fortskrida ostört, utan avbrott från de många stimuli som finns i staden. Barnen leker oftast i längre ostörda perioder, vilket innebär att de utvecklar ett socialt samspel mellan varandra (Bergnéhr, 2009).

Psykologen Jean Piaget har forskat kring barns kognitiva utveckling. Ett barn som gör något med ett föremål som ger spännande effekter, tenderar att upprepa handlingen flertalet gånger. Upprepningar likt dessa är en del av barns lärande i leken och lär barn förstå orsakssammanhang redan i tidig ålder (Gärdenfors, 2009). "Att klättra i ett träd ger ständigt nya impulser till att samordna och anpassa rörelserna. För varje kliv uppför måste kroppen finna ny balans, hållfastheten hos grenarna måste provas, nya svårigheter övervinnas. Barkens struktur, bladens form, färg och doft ger tillsammans med trädets gungande rörelser i vinden en hel, stark och rik upplevelse" (Norén-Björn, 1977, sid. 22). Norén-Björn testar tanken om prefabricerade och förutbestämda lekredskap verkligen kan ersätta de kvaliteter ett träd erbjuder.

Disa Bergnéhr diskuterar i *Naturen som symbol för den goda barndomen* (2009) om barns lek i utemiljö. Hon lyfter barns lek i naturen som något positivt och menar att det är en lek som bidrar till färre konflikter mellan barnen. Att leka i naturen innebär att kreativiteten aktiveras, då det inte finns tillgång till några färdiga lekredskap. I skogen är marken och materialet lika mycket allas, vilket eliminerar den konkurrens som vanligtvis kan uppstå kring prefabricerade lekredskap mellan barnen.

Fredrika Mårtensson har doktorerat vid SLU Alnarp och har presenterat en avhandling om studier av barns utomhuslek på skolgården. Hon bekräftar Bergnéhrs påstående om barns ökade samarbetsförmåga vid lek i naturmiljö. Mårtensson använder uttrycket "greja" där det i en naturlig miljö finns många material och saker att "greja" med. I dessa miljöer finns det inget "mitt" och "ditt" utan barnen leker sida vid sida. Genom detta "grejande" kan barnen lära sig av varandra och få inblick i andra barns sätt att leka. På så vis samordnas leken och samvaron mellan barn, i miljöer där lekredskapen inte har en förutbestämd funktion (Mårtensson, 2004).

Titti Olsson arbetar på tankesmedjan *Movium* och är chefredaktör för deras tidskrift *Stad*. Hon uttrycker en oro över den framtid världen står inför gällande urbaniseringen. Barns uppväxtmiljöer, och därmed dess villkor, har förändrats explosionsartat. "...år 2050 beräknas 75 procent av jordens befolkning leva i städer. Det leder till att barn tappat kontakten med naturen och förlorar förståelsen för sin egen roll i ekosystemet" (Olsson, 2013). Oron delar Olsson med yrkesverksamma från flera länder runt om i världen. Landskapsarkitekten Helle Nebelong höll, år 2013, en internationell konferens i Danmark, *Nordic Adventure - Connecting Children with Nature*. Med syfte att just - ta ansvar för barns relation till naturen. Under veckan som konferensen pågick, förvandlades Rådhusplatsen i Köpenhamn till en bygglek för barn. Olsson är positiv till byggleken och menar på att det aldrig har varit så viktigt med konceptet som i den tid som råder idag. Barnens estetik och ordning får råda i samklang med naturen. Barnen är genom byggandet delaktiga i sin egen lärandeprocess och inte minst, de lär sig respektera varandra. Hon menar att byggleken är - "... grunden för att bygga humana städer och samhällen" (Olsson, 2013).

Löst material i leken

Under 70-talet gjordes en stor undersökning där Eva Norén-Björn fick en ledande roll i arbetet. Studierna visade bland annat att löst material är ett viktigt element på en lekplats. I Norén-Björns observationer gick det tydligt att se att barnen drogs mer till det som inte var förutbestämt. Det som har en tydlig funktion på lekplatsen kan snabbt bli ointressant i leken medan det lösa materialet kan få olika roller från gång till gång. Löst material på lekplatsen kan även bjuda in till det egna skapandet och på så sätt bidra till mer fantasifulla lekar (Norén-Björn, 2016a).

I Fredrika Mårtensson avhandling *Landskapet och leken* (2004) talar hon dock om vikten av icke-tillrättalagda miljöer i närheten av tillrättalagda lekplatser. Dessa icke-tillrättalagda miljöer kan vara en naturmiljö av vild karaktär, en dunge med sly i anslutning till lekplatsen, eller ett kuperat skogsparti. Barn till de förskolor som har en trädunge i nära anslutning till skolgården tenderar att leka en längre tid utomhus. Hon betonar att barn behöver tydligt utformade platser och dess funktioner. Löst material i leken fungerar bäst i kombination med en tillrättalagd plats. Detta är resultatet av en studie om naturmarkens användbarhet i Mårtenssons avhandling. De platser som barn tenderade att leka mest på var platser som innehöll lekredskap med förutbestämd roll i *kombination* med rika och fantasifulla miljöer av naturkaraktär (Mårtensson, 2004). I många fall är dock lekplatser belägna utan relation till sin omgivning, vilket således också innebär en brist av löst material som naturen annars erbjuder. "Med en varsam hantering av ett områdes ursprungliga *tillgångar* i form av bergknallar, klätterstenar, sumpig mark, risiga buskage, klätterträd, ruttna stubbar, dåligt dränerade och tidvis kippande leriga åkrar, kullfallna träd, rester av en gammal trädgård etc skulle utemiljön kunna *förbli* rik och värd att utforska" (Norén-Björn, 1977).

Vuxnas närvaro i leken

Eva Norén-Björn hävdar att bemannade lekplatser är att föredra. Personal på bemannade lekplatser ska inte bevaka barnen utan snarare stimulera dem. I hennes observationsstudier från 1974-1975 kunde det konstateras att vuxnas närvaro är en viktig faktor för barnens lek. En vuxens närvaro, menar Norén-Björn, gör att barnen känner en trygghet, kan slappna av och våga ge sig in i leken. Både de engagerade och de mer passiva vuxna bidrar på så sätt till att leken får fortskrida ostört (Norén-Björn, 2016b). Masako Irie, organisatör vid *Toyama play park* i Tokyo, anser att en vuxens närvaro är nyckeln till att konceptet bygglekplats fungerar så väl. *Toyama play park* har alltid minst två lekledare på plats. Hon menar att deras lekledare

bidrar till att leken får vara äventyrlig och riskfylld men under trygga förhållanden (Irie, Masako, muntligen, 2018-04-04).

Vuxna är förebilder för barn, menar Birgitta Knutsdotter Olofsson. Hon bekräftar de vuxnas roll som en viktig del i barns lek. Det är mycket lite som krävs av de vuxna för att stimulera leken. Närvaron av en vuxen vid sidan om leken är en garanti för trygghet. Dock ska vuxnas inblandning i leken ske på barns villkor. Det viktigaste en vuxen kan göra är att låta leken få ske ostörd under en längre tid. Det är först då de utvecklas i sin lek (Knutsdotter Olofsson, 2009). Johanna Bruun är administratör på Guldängens bygglek i Malmö. Hon berättar att de har en station med fyra vattendammar, där vattnet kan rinna mellan dammarna med hjälp av stuprör. ”Man måste känna in leken och barnen, vi är barnens medhjälpare “. På vattenstationen kan barnen uppehålla sig i flera timmar. Bruun talar, likt Knutsdotter Olofsson, om vikten av fokuserad lek och att det är de vuxnas ansvar att se till att leken får fortskrida ostört (Bruun, Johanna, muntligen, 2018-04-26).

I John Bertelsens anteckningar från Emdrups bygglekplats beskrivs de vuxnas roll i leken. ”Barnens lekutveckling hänger samman med den fysiska och psykiska miljön, med de vuxnas och samhällets attityder till lek. Detta framgick tydligt av barnens beteende och lek på äventyrslekplatsen, och inflytandet från olika förhållanden speglades klart. Det räcker inte med att de vuxna och samhället enbart tillhandahåller lekmöjligheter - de måste också inta en positiv individuell attityd till lek så att det genom leken skapas ett psykiskt klimat för barnets utveckling” (Bengtsson, 1972, sid.16).

Mariana Brussoni, professor vid British Columbia, har forskat om risktagande i lekmiljöer. Hon poängterar att det är viktigt att ge barn frihet men samtidigt kunskap om verkliga faror. ”Our role as caregivers is to give children the freedom to explore and play as they choose while supporting them in managing the real dangers that pose a serious and realistic threat to their safety” (Brussoni, 2017). Balansen kan vara problematisk att hitta. Vissa föräldrar är överbeskyddande medan vissa pressar sina barn för hårt. Barn behöver få ramar från vuxna, men återigen inte för strikta ramar. Hur detta ter sig varierar från barns personliga utveckling och ålder (ibid). Sara Stiber menar också på att lek på barnens villkor men med handledning av en vuxen är att föredra - ”Vi sågar om barnen blir trötta eller visar hur de ska såga om de inte vet hur man gör. Men det är dem som bestämmer vad vi ska göra och det är deras idéer och projekt som byggs” (Stiber, Sara, muntligen, 2018-04-26).

Synen på lek idag

Det finns en stor mängd vetenskapliga artiklar rörande risktagande i leken, men inte någonstans förespråkar forskarna högre säkerhet på lekplatser. I standarderna samt Plan- och Bygglagen ställs krav om säkerhet. Barnsäkerhetsdelegationen talar inte endast om barns rättighet till säkra miljöer, utan också om utvecklande miljöer (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003a). Följande avsnitt behandlar olika forskares och samhällets syn på risktagande idag.

Rishtagande i leken

Lady Allen och förespråkarna för äventyrslekplatsen, på 50- och 60-talet, var fast beslutna om att risktagande i barns lek är en nödvändig del av deras personlighetsutveckling (Lenninger & Olsson, 2006). Mariana Brussoni diskuterar tillsammans med andra forskare om hur risk och fara ofta sammankopplas. "Risky is not a synonym for dangerous" (Jost et al., 2016, sid. 258). Brussoni menar istället att risk är - "a situation whereby a child can recognize and evaluate a challenge and decide on a course of action" (Jost, D. et al., 2016, sid. 258). Forskarna understryker att synen på risktagande i leken måste förändras. Brussoni frågar sig om barn är för säkra för sitt eget bästa. Att göra plats för riskfyllda moment hör ihop med barns hälsa och lärande (Jost et al., 2016). "Garanterad säkerhet skapar i sig aldrig några fullvärdiga miljöer för barn" (Lenninger & Olsson, 2006, sid. 10). Under den senare delen av 1900-talet har utformningen av lekplatser kommit att se likadan ut. De säkerhetskrav som råder i Sverige är avgörande när kommuner planerar lekplatser (Lenninger & Olsson, 2006).

I många länder i världen, har risk i leken börjat tas på allvar. På Nya Zeeland beslutade en rektor på en skola, att barnen skulle få vara helt fria från regler och lagar. Barnen fick lov att göra precis vad de ville. Det här initiativet var en del av en större studie. Resultatet var mycket positivt då elever som tilläts ta större risker i leken uttryckte större lycka än tidigare. Dessutom visade studien resultat på mindre förekomst av mobbning (Farmer, Williams, Mann, Schofield, McPhee, & Taylor, 2017).

"Helt ærligt: nu må det høre op! Jagten på den ultimativt sikre legeplads må stoppe. Uanset hvad og hvor meget vi gør for at undgå ulykker på legepladserne, så sker de alligevel. Det er naturligt. Det er en del af barndommen. Vi snubler, falder og får skrammer og knubs" (Nebelong, 2008, sid. 16).

Orden är Helle Nebelongs, som understryker vikten av att leken har en betydande roll i lärandet om livet. När barn leker rustar de sig att möta hårdare utmaningar i tonåren och vuxenlivet. Nebelong uppmanar också att det måste talas mer öppet om lekens betydelse i barndomen istället för att smutskasta lekplatser som är för osäkra. Hon bekräftar att ämnet säkerhet har gått för långt. "Vi må acceptere, at vi trods alt ikke kan have fuldstændig kontrol over vores børns liv. Kan vi ikke slå fast, at det at leve helt sikkert er usikkert?" (Nebelong, 2008, sid. 17).

Brussoni skriver i sin artikel *Risky Play and Children's Safety: Balancing Priorities for Optimal Child Development* (2012) att bygglekplatsen kan vara lösningen på problemet med de alltför förutsägbara, standardiserade lekplatserna. Bygglekplatsen erbjuder en plats som rymmer risktagande under kontrollerade former (Brussoni, Olsen, Pike & Sleet 2012). Jansson bekräftar Brussoni gällande risktagande under kontrollerade former. "Barnet ska inte lockas att ta risker det inte kan bedöma, utan själv kunna välja att våga" (Jansson, 2016, sid. 137).

Organisationen NPO i Japan, är tydlig med att det inte finns några skyltar med förbud på deras bygglekplatser då de hävdar att det hämmar barnens lek. De anser också att risktagandet

i byggleken ger barnen möjligheter till att utvecklas och lära sig att hantera problem och utmaningar (Kimura, Kousuke, muntligen, 2018-03-28).

Samhällets inställning till risktagande i leken

Att skydda sina barn från att skada sig är en del av föräldraskapet. Forskning visar dock att det kan finnas en risk med att vara för beskyddande. Att uppfostra barn i en miljö helt utan risker är inte en trygg uppväxt utan snarare hämmande och ett hinder för barnens utveckling (Brussoni et al., 2012). Barn som utsätts för en mer riskfylld lek lär sig att hantera riskfyllda situationer. Riskfylld lek kan till och med påverka människor längre fram i livet. Forskning har visat att det finns en relation mellan barns fallolyckor och höjdskräck. De barn som fallit från en höjd och skadat sig innan de fyllt 9 år, lider inte av höjdskräck i lika stor utsträckning när de är vuxna (Hansen Sandseter, 2011). Mats Niklasson menar att det finns ett problem bland unga föräldrars inställning till föräldraskapet. De skaffar barn utan att vara beredda på att ändra livsstil. Barn förväntas vara lugna och uppträda ordentligt. Många föräldrar ger inte barnen tid eller möjlighet till vild och smutsig lek (Lenninger & Olsson, 2006).

Förskollärares rädsla för vem som bär ansvar vid olycksfall och de rättsliga konsekvenser som medföljer är idag ett problem. Detta framkommer ur studien *The risk is that there is 'no risk': a simple, innovative intervention to increase children's activity levels* (2009). Rädslan för skador i samband med lek innebär att lekplatser tenderar att utvecklas på så vis att utmaningarna blir mycket begränsade. I studien placerades föremål utan förutbestämt användningsområde, exempelvis bildäck och lådor, på förskolor. Detta för att undersöka förändring i barnens aktivitet under skoltid. Resultatet blev att barnen var betydligt mer aktiva med dessa föremål på skolgården. Lärarna bekräftade också att barnen blivit både mer sociala och kreativa genom leken. Trots att inga skador uppkom under de elva veckor som undersökningen ägde rum, kvarstod oron. Lärarna upplevde en större rädsla för barnens säkerhet med de lösa föremålen, vilket är dilemmat i den här diskussionen (Bundy, Luckett, Tranter, Naughton, Wyver, Ragen & Spies, 2009). Mariana Brussoni bekräftar den här problematiken. I många av hennes studier har föräldrarna varit väl medvetna om att riskfylld lek är viktigt för barnen. En ständig oro över att bli anmäld till myndigheter för oansvarigt föräldraskap är närvarande för många föräldrar idag, vilket Brussoni menar skulle kunna vara en anledning till dagens överbeskyddande föräldrar (Brussoni, 2017).

I Kanada har forskning visat att risken för barn att skada sig från olyckor relaterade till lek aldrig varit så liten som den är idag (Brussoni, 2017). I Sverige har olycksfall relaterade till lek minskat avsevärt de senaste 30 åren (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003b). Barn löper dessutom en större risk att skada sig genom organiserade sporter än via lek. Brussoni är dock tydlig med att det givetvis inte är önskvärt att barn ska skada sig. Som vuxen finns ansvaret att skapa rimliga ramar för barn att utmanas i. Brussoni har därför, tillsammans med andra professorer, jobbat fram en ny metod inom ämnet - "to keep children as safe as necessary, rather than as safe as possible" (Brussoni, 2017).

I det japanska samhället skiljer sig synen på risktagande. I Japan ses ansvarstagande i ung ålder som en självklarhet. "Varje människa måste känna att hon har friheten att ta egna beslut och att de besluten ibland blir fel och leder till en skada", säger Masako Irie som är organisatör för bygglekplatsen *Toyama play park* i Tokyo. Hon menar att det är genom dessa felaktiga beslut som barn lär sig och utvecklas. Risktagandet i leken är en del av att växa upp och att få ta eget ansvar över sina beslut. På bygglekplatsen i Toyama park har byggleken en filosofi som lyder "don't act, just watch". Med den menar Masako Irie och hennes kollegor att vuxna bara ska vara närvarande och se på när barnen leker. Genom att barnen leker utan inblandning av vuxna lär de sig efter hand att ta riktiga beslut och ta ansvar för sin lek. Barn

kan skada sig lika mycket i sitt eget hem som på bygglekplatsen (Irie, Masako, muntligen, 2018-04-04).

“The potential of learning is enormous” (Brussoni, 2017). Brussoni tror att problematiken till stor del ligger i att samhället underskattar barns förmågor. “Seeing children engaged in risky play helps us realize that they’re much more capable than we think. When they’re given the chance, even very young children show clear abilities to manage risks and figure out their own limits” (Brussoni, 2017). Hon uppmanar vuxna och föräldrar att aktivt gå ur vägen för barnen, och på så sätt ge dem en chans att upptäcka själva (Brussoni, 2017). På liknande vis diskuterar Barnsäkerhetsdelegationen att vi kan ta lärdom utifrån barn och deras upptäckter. “De utforskar närmiljön på ett ingående sätt och känner ofta till platser som vuxna inte intresserar sig för. De kan därför sägas vara experter på den miljö de själva använder och de använder den ofta på ett annorlunda och mer utmanande sätt än vuxna gör” (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003b, sid. 232). Det är nödvändigt att vuxna inser att olika åldersgrupper är experter i olika områden, där kunskap får utbytas grupperna emellan. Då det är barn som använder närmiljön mest, är det också av vikt att barn banar väg för hur dessa bör utformas (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003b).

Sara Stiber, som tillsammans med Johanna Bruun driver bygglekplatsen Guldängen i Malmö, berättar om föräldrars inställning till byggleken. “Jag har bara fått positiv respons från de föräldrar och lärare som varit här men ibland ser vi föräldrar på förskolan bredvid bli jätteoroliga när deras barn vill gå hit. Har hört dem säga ‘nej gå inte dit, det är farligt där... Vi ska hem nu!’” (Stiber, Sara, muntligen, 2018-04-26). Sara berättar att Gatukontoret på Malmö stad har ställt sig positiva till *Guldängens bygglek*. De har utforskat nya lekplatser och har satsat på sina temalekplatser. Hon tror att deras visade intresse betyder att de vill de ta det ett steg längre och prova ”lekplatsen 2.0”. En av anledningarna, menar Sara, är att de har upptäckt att bemannade platser är mer trygga och fungerar väl (Stiber, Sara, muntligen, 2018-04-26). Marie-Louise Bergström, som arbetar på bygglekplatsen i Göteborg, förklarar att föräldrarna kan vara överbeskyddande till en början. De låter inte sina barn få använda verktygen, då de anser att de är för små för aktiviteten. “Det brukar gå över rätt fort när vi visar barnen hur man gör och de får prova på. När föräldrarna ser oss handleda barnen, försvinner deras rädsla”. Så uttrycker sig Bergström om överbeskyddande föräldrar, och bekräftar vikten av vuxnas närvaro i barns lek för en tryggare upplevelse för både barn och vuxna (Bergström, Marie-Louise, 2018-04-27).

Säkerhet och ansvar

Det inträffar i genomsnitt 19 000 olycksfall av varierande grad varje år, på lekplatser i Sverige. Olycksfall med dödligt utfall är sällsynt och inträffar uppskattningsvis någon gång var till vartannat år. Olyckorna kan härledas lika delar relaterade till fasta lekredskap som till andra barn och föremål på platsen. Av dessa olyckor är mer än hälften av skadorna relaterade till fallolyckor. Att förhindra att en olycka infaller är omöjligt. Barn kommer fortsätta leka, utmana sig själva och ramla ner från ett lekredskap. Däremot kan de som utfärdar lekplatserna och de som är ansvariga, förebygga utformningen på det vis att olycksfallen ter sig både färre och med ett mildare utfall (Sveriges kommuner och landsting, 2009).

Vem är ansvarig?

Säkra lekplatsen - Olycksförebyggande utformning av lekplatser och lekredskap (2009) innehåller en checklista vid upprättande av nya lekplatser. Det är många som berörs gällande säkerhetsaspekten. Vid olycksfall på en lekplats kan bland annat skol- och förskolepersonal, fastighetsägare, bostadsrättsföreningar och kommunala befattningshavare komma att bli ansvariga. Plan- och bygglagen är den lag som i Sverige styr utemiljö, byggnader och anläggningar. Det är alltid fastighetsägaren på platsen som är ansvarig om en olycka skulle inträffa. Det innebär att fastighetsägaren är skyldig att kontrollera lekplatsens egenskaper kontinuerligt. Enligt PBL bör fastighetsägaren därmed vara upplyst om lekplatsens tillverkningsår samt förhålla sig till den senaste upplagan av Svensk standard. Detta för att upprätthålla en säker lekmiljö för barn (ibid).

Som landskapsarkitekten Helle Nebelong (2008) har bekräftat, är barns lek flexibel och dynamisk och rör sig långt utanför den faktiska lekplatsen. Det är därför det är problematiskt att tala om lekplatser i termer av *osäkra* och *säkra*. I boken *Säkra lekplatsen - Olycksförebyggande utformning av lekplatser och lekredskap* (2009) framkommer tydligt att fallunderlag måste vara helt fria från hårda föremål. På en bild i denna bok syns en sten i sanden under ett lekredskap som exempel på hur det ej får te sig. Lenninger och Olsson lyfter problematiken med detta då det är ovisst vem som lagt dit stenen och varför. De diskuterar riktlinjerna i Svensk standard och anser att checklistor för utvärdering av en lekplats säkerhet inte fungerar när barns lek är flexibel och dynamisk (Lenninger & Olsson, 2006).

Masako Irie redogör för att det japanska samhället sätter mycket ansvar och tillit till barnen. När barnen är fyra år förväntas de kunna packa sin egen skolväska och promenera själva till skolan. Vidare förmedlar förskollärare viktig information direkt till barnen, utan att blanda in föräldrarna. De japanska barnen förväntas kunna ta ansvar över sina egna beslut, därmed även när det kommer till lek, menar Irie. (Irie, Masako, muntligen 2018-04-04).

På bygglekplatserna i Japan, förklarar organisatörerna tydligt för föräldrarna vad som gäller på platsen. De flesta bygglekar har dessutom informationsblanketter och informationsskyltar vid entréerna vilka tydligt förklarar bygglekplatsens spelregler. Genom detta fransäger de sig ansvaret om en olycka sker. Irie trycker på att lekledarna har ett ansvar att se över materialen så inga onödiga och allvarliga skador kan uppstå. Det kan handla om att se över kojbyggen så att inga spikar sticker ut eller kontrollera repen som håller upp gungorna. Mer än så, förutom att vara närvarande på platsen, kan inte lekledarna göra. I övrigt menar Irie att de förklarar för föräldrarna att vad som kan hända på bygglekplatsen likväl kan hända i hemmet eller var som helst. Att få en sticka i fingret, vatten i ögonen eller ramla ner från en koja är en del av livets lärande. Dessutom är det i Japan, barnets eget ansvar om det skadar sig och således inte lekledarnas eller föräldrarnas ansvar (Irie, Masako, muntligen 2018-04-04).

I Japan ser ägandet olika ut över olika bygglekplatser. NPO, exempelvis, får bidrag från staten för att driva byggleken, vilket problematiserar frågan om ansvar. Är någon rättsinstans inblandad, menar Irie, löper de större risk att bli ansvariga för barns olyckor vid lek. Många bygglekplatser i Japan drivs ideellt av volontärer, vilka därigenom frångår den här problematiken. Irie menar på att olyckorna måste ses över från fall till fall (Irie, Masako, muntligen 2018-04-04). Vid Hanegi play park skedde olyckor relaterade till sjukhusbesök fyra gånger under Kousukes två år som verksam lekledare. Han bekräftade att det sällan blir några rättsliga fall kring olyckorna (Kimura, Kousuke, muntligen, 2018-03-28). Fördelarna med leken väger över och skadorna blir sekundära (Irie, Masako, muntligen 2018-04-04).

Svenska säkerhetskrav

Fram till slutet av 80-talet fanns det inga tydliga standarder eller säkerhetskrav för olika typer av lekredskap i Sverige. År 1988 tog en sammansatt grupp av yrkesverksamma inom området fram förslag till Europeisk standard med fokus på olycksförebyggande åtgärder.

Arbetsgruppen *Playground equipments* utvärderade vanligt förekommande olycksfall och kategoriserade säkerhetskrav utefter särskilda redskaps egenskaper. Vid nästan samma tidpunkt, år 1989, skedde en liknande process i Sverige, där tekniska kommittén TK-lekredskap var ansvariga för innehållet av den första upplagan av Svensk standard, SS 991010-17. Tidigare hade branschen använt sig av en tysk standard, DIN 7626, vilken var helt frivillig att efterfölja, men som hade använts som internationell branschnorm fram till dessa år. Arbetet med Europeisk standard, EN 1176-1/7 och EN 1177, tog två år. När standarderna presenterades valde många länder i Europa, däribland Sverige, att avskaffa sina egna och istället efterfölja dessa nya gemensamma standarder. Riktlinjerna ses som en vägledning avseende lekredskapens utformning, för att reducera olycksfall. De första upplagorna av Svensk standard, SS-EN 1176-1/11 och SS-EN 1177, representerar EUs sammanställning av dessa riktlinjer. Standarden behandlar säkerhetskrav i olika kategorier. Fallutrymme runt lekredskap, krav på fallunderlag och utvärdering av ställen där barnen kan fastna, är några i raden av kategorier som behandlar förebyggande av olycksfall (Sveriges kommuner och landsting, 2009).

Att följa en standard är ingen skyldighet, vilket innebär en frihet vid upprättandet av en lekplats. Detta gäller dock endast aktörer som inte faller under LOU, Lagen om offentlig upphandling. Aktörer som måste göra sina upphandlingar enligt LOU, är skyldiga att följa gällande standarder. Exempel på dessa aktörer är kommuner eller kommunala bostadsbolag. För privata aktörer är det däremot möjligt att frånga prefabricerade lekredskap för att istället designa redskap för en särskild plats, med förutsättningen att de håller samma säkerhetsnivå som standarden föreskriver. Säkerhetsnivån på en lekplats måste vara likställd med de säkerhetsnivåer som är stadgade i Svensk standard. Eftersom fastighetsägaren enligt PBL har det yttersta ansvaret, är det deras intresse som styr hur noga rekommendationerna i Svensk standard efterföljs (ibid).

Mycket har förändrats inom branschen sedan de nya standarderna trädde i kraft. Detta diskuterar Jansson, Bucht & Bodelius i boken *Plats för lek* (2016). Olika kommuner har kommit att utveckla egna teorier och tolkningar kring utformningen på en lekplats. Mycket har att göra med en osäkerhet kring vad de nya standarderna faktiskt menar. PBL, som infördes år 1987, innebar att tidigare rådande rekommendationer och normer avvecklades. Dessa behandlade bland annat lekplatsernas placering, storlek och innehåll. Det enda som nämns i PBL idag är - "tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse" (Jansson et al., 2016, sid. 77). Märit Jansson fastslår i sin rapport, *Kommunala lekplatser i tider av förändring - En undersökning av utbud och förvaltning av lekplatser i 23 svenska kommuner*

från 2008, att antalet lekplatser i Sverige har minskat de senaste åren. Hon ser det som en ekonomisk fråga, men den största faktorn är ändå kraven på säkerhet vilka banar väg för strategierna. Således, en vanlig trend i kommunerna är att, istället för att rusta upp gamla lekplatser så de passar säkerhetskraven, att satsa på några större och färre enheter.

Trots att Svensk standard fokuserar på riktlinjer för säkerhetsåtgärder, tar *Säkra lekplatsen - Olycksförebyggande utformning av lekplatser och lekredskap* upp synpunkter kring vikten av att säkerhetsaspekterna inte ska vara hämmande för fantasin och lekfullheten hos barn. Boken nämner vikten av att barn måste utmanas i leken och utsättas för risk för att utvecklas. Denna aktivitet måste tillgodoses på lekplatser. Samtidigt uppmanas planerare och ägare att ta hänsyn till att barn upp till 12 år inte har möjlighet att förutse risker för sig själv och därmed skapa en säker lekplats där inga allvarliga olyckor kommer infalla. Det finns en tvetydighet i att säkerheten styr och reglerar lekplatser, samtidigt som lekplatser ska locka fram barns fantasi (Sveriges kommuner och landsting, 2009).

Säkerhetsåtgärderna med olika instanser och standardiseringar har gett positiva resultat. Dödsfall för barn relaterade till skador i lekmiljö har minskat betydligt sedan arbetet påbörjades. (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003b). Barnsäkerhetsdelegationen menar ändå att det hårda arbetet med barns säkerhet måste fortsätta. "Den framtida huvudmannens främsta uppgift är att utveckla en gemensam vision för arbetet med barns rätt till säkra och utvecklande miljöer samt strategier för hur denna kan uppnås" (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003a, sid. 10).

Byggleken i Svensk standard

Det enda som nämns i Svensk standard gällande bygglekplatsen, är att den måste vara bemannad. I övrigt nämns inget om riktlinjer särskilt avsedda för bygglekplatser. Allmänna riktlinjer för lekmiljöer nämns dock. Exempel på allmänna säkerhetskrav i Svensk standard är "Underlag skall vara fritt från delar med skarpa kanter eller farligt utskjutande delar" (Svensk standard, 1997: 4.1.1) och "Underlag skall anordnas på ett sådant sätt att det inte skapas ställen där kropp/kläder kan fastna" (Svensk standard, 1997: 4.1.2). Bodil Möller, Project Manager på Swedish standard Institute, bekräftar att bygglekplatser inte är särskilt omnämnda i Svensk Standard. Hon menar dock att de ändå kan falla in under dessa riktlinjer; "Är det lekutrustning som ställs ut eller byggs på plats i publik/offentlig miljö med avsikt att barn ska leka där sedan så faller de ju under 'scopet' för EN 1176" (Möller, Bodil, mailintervju, 2018-04-19). Johanna Bruun berättar att Guldängens bygglek inte följer riktlinjerna i Svensk standard. Detta då platsens byggnationer är tillfälliga och flexibla. De kan monteras ner på mindre än en dag och behöver då inte följa rekommendationer för permanenta lekredskap.

"En gång hade vi en idé om att göra en mer permanent klätterställning med rep. Vi tänkte göra fundament i marken. Då sökte vi tillstånd, men fick direkt en hel massa riktlinjer och förordningar från Malmö Stads Gatukontor, om exempelvis fallunderlag och säkerhetsavstånd. Då lade vi ner den idén" (Stiber, Sara, muntligen, 2018-04-26).

Vidare går inte bemannade lekplatser in under riktlinjerna som nämns i Svensk standard. Det finns bara en bemannad lekplats i Malmö idag och det är Guldängens bygglek (Bruun, Johanna, muntligen, 2018-04-26). På bygglekplatsen i Göteborg är lekledarna fullt medvetna om Svensk standard. Då byggleken finansieras av *park- och naturförvaltningen* får de ibland besök av personal därifrån. Därigenom får de ändå möta och förhålla sig i viss mån till samhällets syn på risk idag. Det kan te sig exempelvis genom att byggnationerna inte får bli

för höga. Avslutningsvis påpekar Marie-Louise Bergström - ”Att driva en bygglek kräver mod” (Bergström, Marie-Louise, muntligen, 2018-04-27).

Diskussion

Frågan varför byggleken avvecklades tycks inte ha något givet svar. Johanna Bruun, hävdar att det har att göra med de säkerhetskrav som trädde i kraft under 80-talet. Bruun tror även att det i vissa fall beror på de nedskärningar som var nödvändiga under 90-talets ekonomiska kris vilket bekräftas av Dan Kanter, i en mailintervju. Det verkar vara kombinationen av nya säkerhetsstandarder tillsammans med den ekonomiska krisen, som ledde till att de allra flesta bygglekplatser blev nedlagda under 80- och 90-talet. Ytterligare en faktor kan vara en överbeskyddande föräldrageneration. Barns rörelsefrihet har minskat de senaste tjugo åren (Trafikverket, 2015). Samtidigt har forskning visat att olyckor relaterade till lek aldrig har varit så få som de är idag (Brussoni, 2017). Är föräldrars oro befogad i dagens samhälle, när svenska barn aldrig har varit så skyddade av säkerhetsregler?

Det är svårt att avläsa om bygglekplatsen bör följa riktlinjerna i Svensk standard. Bygglekplatser kan å ena sidan frånga rekommendationerna som nämns i Svensk standard, då den är bemannad samt för att lekutrustningen inte är permanent. Båda är bidragande faktorer till att bygglekplatser inte är skyldiga att följa gällande standarder. Å andra sidan finns det allmänna riktlinjer för alla lekmiljöer där även lekutrustning på bygglekplatsen faller inom ramen för dessa krav. Därför kan lekredskapen i vissa fall tolkas in som vanliga prefabricerade lekredskap, och bör då följa riktlinjerna gällande exempelvis fallunderlag (Möller, mailintervju, 2018-04-19). Denna tvetydighet är något som bygglekplatsen i Göteborg har fått erfara. De har tolkat Svensk standard som att bygglekplatser inte är skyldiga att följa säkerhetskraven. De upplever dock kritik och påtryckningar från parkförvaltningen i Göteborg, som oroar sig för att deras bygglek inte är säker enligt kraven från Svensk standard. Enligt de intervjupersoner som arbetar med bygglek i Sverige får de endast positiv respons från besökande skolor och föräldrar gällande byggleken. Samtidigt påpekar både Sara Stiber, Johanna Bruun och Marie-Louise Bergström, en rädsla hos de föräldrar som ännu inte har provat på byggleken.

Osäkerheten över vem som är ansvarig när någon skadar sig, kan vara ytterligare en anledning till att bygglekplatsen är ifrågasatt och avvecklad till stor del i Sverige. Det är fastighetsägaren som är ansvarig om en skada sker på fastighetsägarens mark (Sveriges kommuner och landsting, 2009). Trots detta är föräldrar rädda för att bli anmälda till myndigheter för oansvarigt föräldraskap och förskolepersonal är rädda för att få skulden för eventuella skador. Även om studier visar att vuxna är medvetna om att risktagande i lek medför många positiva effekter, väger deras oro över (Brussoni, 2017).

Vissa forskare hävdar att de positiva effekter som byggleken har på barns utveckling hamnar i skymundan, då media framställer bygglekplatsen som osäker (Staempfli, 2009). Att de negativa aspekterna framhävs i media, tycks påverka människors uppfattning om byggleken. Konceptet har sedan den första bygglekplatsen grundades, fått utstå kritik för dess ordnade och stökiga utseende (Bengtsson, 1972). Johanna Bruuns spaning är att vuxna är skeptiska till byggleken på grund av detta (Bruun, Johanna, muntligen, 2018-04-25). Ett stökigt utseende på en plats är något media ofta korrelerar med otrygghet. Vissa forskare hävdar dock motsatsen, och menar att byggleken snarare är en säker plats. Det går inte att relatera fler olycksfall till byggleken än till andra lekplatser (Staempfli, 2009). Dessutom har bygglekplatsen personal som kontrollerar lekplatsens utrustning dagligen och är närvarande för barnen. Både Eva Norén-Björn (2016b) och Birgitta Knutsdotter Olofsson (2009) är förespråkare för bemannade lekplatser.

I Japan är byggleken aktuell än idag. Efter intervjuer och observationer i samband med detta arbete har några faktorer kunnat identifieras som avgörande orsaker. De orsaker som identifierats kan bero på de kulturskillnader som finns mellan Sverige och Japan. I Japan

förväntas barnen ta ansvar för sig själva vid en låg ålder. Samtidigt har Japan låg brottsstatistik, vilket leder till att människor i större utsträckning litar på varandra och på att samhället inte är ett hot mot barnen. Engagemang i medborgarfrågor anses vara prestigefyllt vilket också kan ses som en förklaring till de många ideella organisationer som driver bygglekplatser i landet. En ytterligare faktor för bygglekplatsens framgång i Japan är den som Masako Irie nämnde. Japan har många storstadsregioner och som motreaktion till stadens hårdgjorda ytor är det viktigt att låta barn komma i kontakt med naturliga element.

Vissa forskare talar om återkommande faktorer som i studier visat sig vara viktiga för barns lek. Identifierade faktorer som har berörts i arbetet är *vegetation, nivåskillnader, variation, gömställen, löst material, social samvaro, kreativitet* och *vuxnas närvaro*. De fem förstnämnda går oftast att identifiera i naturlig lekmiljö. Social samvaro har enligt studier visat sig fungera väl i naturlek, där leken oftast får fortskrida ostört (Mårtensson, 2004 & Bergnéhr, 2009). Vuxnas närvaro finns i byggleken, som alltid är bemannad, eller i den lek som uppstår när föräldrar eller fritidspedagoger är närvarande. Det kreativa, menar forskarna, kommer till sin rätt när barn får använda sin fantasi till nonfigurativa föremål och löst material (Lenninger & Olsson, 2006, Jansson 2016 & Norén-Björn, 1977). Vidare menar förespråkare för byggleken, att kreativiteten kommer väl till uttryck när barn är delaktiga i utformningen av platsen (Bengtsson, 1981 & Norén-Björn, 2016a). Dessutom menar Donald Woods Winnicott att kreativitet är absolut nödvändigt; saknas kreativitet och utmaning, förloras leken (Lundahl, 1995). Vuxnas närvaro i kombination med lek i naturlig miljö, ger barn möjlighet till ostörd lek, vilket Märit Jansson (2016) menar, är en förutsättning för en mer koncentrerad och fördjupad lek. I många fall går det att jämföra byggleken med naturlig lek. Alla de beståndsdelar som naturen erbjuder, rymmer också byggleken som dessutom är bemannad. Forskning finns dock mest relaterad till naturlek. Om forskning tyder på att lek i naturen är det bästa för barns utveckling, är det då möjligt att dra parallellen att byggleken också är det? På senare år *har* uppmaningar kommit att byggleken är det alternativ vi bör erbjuda barn i städer. Helle Nebelong, Märit Jansson, Mariana Brussoni, Titti Ohlsson är alla förespråkare för bygglekplatsen och anser att konceptet rymmer alla ovannämnda faktorer i likhet med naturen.

Forskningen om risktagande i leken bekräftar att risktagande är så pass viktigt för barn, att en barndom utan risker är hämmande och ett hinder för barns utveckling. En studie visade att barn som får utrymme att utmanas mer på skolgården och således även möjlighet till risktagande, uttryckte mer lycka och hade färre sammandrabbningar (Farmer, Williams, Mann, Schofield, McPhee, & Taylor, 2017). En annan studie visade att barn löper mindre risk att lida av höjdskräck, om de fallit från en hög höjd när de var små (Hansen Sandseter, 2011). Risktagande i leken ger också barn möjlighet att lära sig om livet och hantera problem och utmaningar. Forskaren Mariana Brussoni (2017) talar om att barn har en högre potential att bedöma risker, än vad vuxna ger dem möjlighet till. Denna missuppfattning måste förändras om barn ska kunna utmanas i leken. Föräldrar är, enligt Brussoni, medvetna om att risktagande är utvecklande för barn. Trots detta tror föräldrar att de gör sina barn en tjänst genom att skydda dem från risker och skador. Om en lekplats inte är tillräckligt utmanande, kommer barn att söka nya utmaningar i dess omgivning, hävdar Helle Nebelong (2008). Enligt Brussoni (2017) finns det också en stor missuppfattning kring skador relaterade till lek. Hon understryker att barns skador aldrig varit så få. I Sverige sker det 19 000 olycksfall relaterade till lek, varje år. Det är 52 olyckor om dagen. Merparten av dessa olyckor leder dock knappt till en skråma (Sveriges Kommuner och Landsting, 2009). För att förändra samhällets rädsla för olycksfall är det nödvändigt att lyfta *vad* för typ av skador som sker.

Diskussionen kring säkerhet och utmaning i barns miljöer, är komplex. Det finns en motsägelse i Svensk standard där riktlinjerna å ena sidan framför vikten av att barn får lära sig

att bedöma risker. Å andra sidan nämns det att barn inte klarar av att bedöma risker och därigenom måste skyddas genom säkra lekredskap (Sveriges kommuner och landsting, 2009). Barnsäkerhetsdelegationen talar om att - "Den framtida huvudmannens främsta uppgift är att utveckla en gemensam vision för arbetet med barns rätt till säkra och utvecklande miljöer samt strategier för hur denna kan uppnås" (Barnsäkerhetsdelegationen, 2003a, sid. 10). Svensk standard nämner riktlinjer som berör säkerhet, *men* den nämner inga riktlinjer som berör utformningen av utvecklande miljöer. Vem är ansvarig för att tillgodose barns rätt till utmanande miljöer? Det tycks det vara "barns rätt till säkra miljöer" som genomsyrar svenska lekplatser idag.

Trender som råder i världen gör att framtidsutsikterna för barns rätt till utvecklande och säkra miljöer är hotad. "...år 2050 beräknas 75 procent av jordens befolkning leva i städer. Det leder till att barn tappat kontakten med naturen och förlorar förståelsen för sin egen roll i ekosystemet" (Olsson, 2013). Det sker en stor förtätningstrend globalt och det är just i städerna som behovet av lekplatser finns. Norén-Björn (1977) hävdar att lekplatser inte hade behövts om fri tillgång till naturen funnits överallt. Forskare inom barnpsykologi och lek är eniga om att barn behöver kontakt med naturen under sin uppväxt (Mårtensson, 2004 & Norén-Björn, 1977 & Änggård, 2009). Dessutom är det enda krav som finns på barns lekplatser idag det som nämns i PBL - "tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse" (Jansson et.al, 2016, sid. 77). Krasst går det att tolka PBL som att det inte finns några krav på att lekplatser ens behövs. Förtätningstrenden resulterar i att det finns mindre yta i staden vilket i kombination med PBL:s krav, gör att det finns en avsaknad av regler på barns rätt till plats i staden.

Bygglekplatsen verkar rymma alla faktorer som är bra för barns utveckling i lek. Ändå finns det bara ett fåtal kvar i Sverige. En anledning till detta kan vara okunskap kring barns behov av risktagande. En annan anledning kan vara att det finns en missuppfattning om hög skaderisk på bygglekplatsen (Staempfli, 2009). Det finns dock inga garantier på att en vanlig lekplats med prefabricerade lekredskap är säkrare. Barn kommer alltid att söka utmaningar och sätta sin prägel på en plats (Nebelong, 2008). Detta oberoende om lekredskapen uppfyller säkerhetskraven i Svensk standard eller inte.

Avslutande reflektion

Huruvida byggleken har en framtid i Sverige är ovisst. Överbeskyddande föräldrar och samhällets syn på säkerhet är stark, trots en medvetenhet kring fördelarna av risktagande i leken. Detta kan innebära att bygglekplatsen i dess ursprungliga form inte passar in i dagens samhälle.

Idag behövs det fler riskmoment i barns vardag och byggleken kan vara en trygg plats för detta. Lekplatser som innehåller nonfigurativa lekredskap och löst material, hade kunnat vara ett steg på vägen mot en mer kreativ lekmiljö. Malmö stad har talat om att utveckla sina lekplatskoncept, genom fler bemannade lekplatser, "lekplatsen 2.0". Även detta är ett steg på vägen mot en mer gynnande lekmiljö för barn. Gällande utformningen är det viktigt med en kuperad mark, växtlighet och variation. Istället för gummigranulat, som dominerar dagens lekmiljöers underlag, är kontakten med jord och naturliga element viktig för barn som växer upp i täta städer. Arvid Bengtsson hade på sin tid stora krav på bygglekplatsens innehåll. Hans krav kan idag upplevas som orimliga. Det viktiga att lyfta ur bygglekplatsens koncept är inte att det finns specifika element såsom hammare och spik. Essensen är att barn får vara delaktiga, kreativa, öva på samarbete och testa sina gränser. Dessa är faktorer som *borde* kunna rymmas i den moderna svenska lekplatsen. Om investerande aktörer, som kommuner och fastighetsägare, förstod att det finns ett hot för barns lekmiljöer i framtiden skulle de kanske värdera bygglekplatsen annorlunda. Ska bygglekplatsen ha en framtid i Sverige, måste dessutom rekommendationerna för byggleken i Svensk standard bli tydligare, för att investerare och lekledare ska våga driva en bygglek.

svt

Referenser

- Barnsäkerhetsdelegationen (2003a). *Barns rätt till säkra och utvecklande miljöer. Framtida huvudman*. Stockholm: Norstedts Juridik AB. (Statens offentliga utredningar 2003:019). Tillgänglig via: https://books.google.se/books?id=x0RbuAi-BvEC&printsec=frontcover&hl=sv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Barnsäkerhetsdelegationen (2003b). *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling*. Stockholm: Norstedts Juridik AB. (Statens offentliga utredningar 2003:127). Tillgänglig via: https://books.google.se/books?id=qmLTTUol1boC&printsec=frontcover&hl=sv&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Bengtsson, Arvid (1981). *Lekmiljö - livsmiljö*. Falköping: Leif Stegeland Förlag AB.
- Bengtsson, Arvid (1972). *Äventyrslekplatser*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Bergnéhr, Disa (2009). Natur, utomhusmiljö och den goda barndomen i tidningen Förskolan. I: Gunilla Halldén. (red.), *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Falun: Scandbook AB, sid. 59-77.
- Boverket (2015). *Regler för lekplatser och lekredskap*. Tillgänglig via: <https://www.boverket.se/sv/byggande/sakerhet/barnsakerhet-och-personsakerhet/lekplatser-och-lekredskap>, [Hämtad 2018-04-16]
- Brussoni, Mariana (2017). *Why kids need risk, fear and excitement in play*. Tillgänglig via: <http://theconversation.com/why-kids-need-risk-fear-and-excitement-in-play-81450>
- Brussoni, Mariana., Olsen, Lise L., Pike, Ian., Sleet A., David (2012). Risky Play and Children's Safety: Balancing Priorities for Optimal Child Development. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol. 9, 2012. Sid. 3134-3148. Tillgänglig via: <http://www.mdpi.com/1660-4601/9/9/3134>
- Bundy, Anita C., Luckett, Tim., Tranter, Paul J., Naughton, Geraldine A., Wyver, Shirley R., Ragen, Jo., Spies, Greta (2009). The risk is that there is 'no risk': a simple, innovative intervention to increase children's activity levels. *International Journal of Early Years Education*. Vol. 17, 2009. Sid. 33-45. Tillgänglig via: <https://doi.org/10.1080/09669760802699878>
- Davidson, Bo., & Patel, Runa (2011). *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Upplaga 4. Lund: Studentlitteratur AB
- Farmer, Victoria L., Williams, Sheila M., Mann, Jim I., Schofield, Grant., McPhee, Julia C., Taylor, Rachael W. (2017). Change of School Playground Environment on Bullying: A Randomized Controlled Trial. *Pediatrics*. Vol.139, 2017. Sid 2-10. Tillgänglig via: <http://pediatrics.aappublications.org/content/139/5/e20163072>
- Gärdenfors, Peter (2009). Lek ur ett evolutionärt och kognitivt perspektiv. I: Mikael Jensen och Åsa Harvard. (red.), *Leka för att lära - utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur AB, sid. 43-53.
- Hansen Sandseter, Ellen Beate (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*. 2011. Sid. 257-284. Tillgänglig via: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/147470491100900212>

Jansson, Märit (2008). *Kommunala lekplatser i tider av förändring - En undersökning av utbud och förvaltning av lekplatser i 23 svenska kommuner*. SLU Alnarp. Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap (Rapport, 2008:9). Tillgänglig via: https://pub.epsilon.slu.se/3471/1/marit_jansson_090108.pdf

Jansson, Märit (2016). Lekplatser idag och i Framtiden-Tankar om hållbar utveckling. I: Märit Jansson och Åsa Klintborg Ahlklo. (red.), *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst, sid. 148–177.

Jansson, Märit., Bucht, Eivor & Bodelius, Stina (2016). Fri lek och fasta normer - om lekplatsernas reglering. I: Märit Jansson och Åsa Klintborg Ahlklo. (red.), *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst, sid. 72-93.

Jost, Daniel., Yost, Bambi., Mikus, Shannon., & Ghiasi G., Mohsen. (2016). Making Room for Risk in Play Environments and Play Standards. *Landscape Research Record*. 2016. Sid. 245–260. Tillgänglig via: <http://thecela.org/wp-content/uploads/Landscape-Research-Record-No.-5.pdf>

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2009). Vad lär barn när de leker?. I: Mikael Jensen och Åsa Harvard. (red.), *Leka för att lära - utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur AB, sid. 75-91.

Lenninger, Anna., & Olsson, Titti. (2006). *Lek äger rum*. Stockholm: Formas

Lundahl, Gunilla (1995). *Hus och rum för små barn*. Trelleborg: Arkus.

Mårtensson, Fredrika. (2004). *Landskapet i leken - En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet

Nebelong, Helle (2008). *Vi leger at... - Tanker om leg, læring og indretning af legepladser og sansehave for børn*. Frederikshavn: Dafolo A/S

Norén-Björn, Eva (2016a). Barn väljer med sina fötter. I: Märit Jansson och Åsa Klintborg Ahlklo. (red.), *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst, sid. 14–33.

Norén-Björn, Eva (2016b). Hur har det gått med visioner och ambitioner kring barns lekmiljöer? I: Märit Jansson och Åsa Klintborg Ahlklo. (red.), *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst, sid. 128–147.

Norén-Björn, Eva (1977). *Lek, lekplatser och lekredskap*. Helsingborg: LiberFörlag

Olsson, Titti (2013). *Stadsodling och bygglek ifrågasätter rådande ordning*. Tillgänglig via: <http://www.movium.slu.se/kronikor?page=3&article=stadsodling-och-bygglek-ifragasatter-radande-ordning&%3Bdestination=node/>, [Hämtad 2018-04-18]

Staempfli, Marianne B. (2009). Reintroducing Adventure Into Children's Outdoor Play Environments. *Environment and Behavior*. Vol. 41, 2009. Sid. 268-280. Tillgänglig via: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0013916508315000>

Svensk Lekstandard (1997). SS-EN 1177 *Lekredskap – Stötdämpande underlag – Beskrivning, krav och provningsmetoder*. Stockholm: SIS. Tillgänglig via: <https://www.sis.se/api/document/preview/21741/>

Sveriges Kommuner och Landsting (2009). *Säkra lekplatsen - Olycksförebyggande utformning av lekplatser och lekredskap*. Upplaga 4. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting

Trafikverket (2015-09-29). *Barns rörelsefrihet*. Tillgänglig via: <https://www.trafikverket.se/resa-och-trafik/Trafiksakerhet/barn-och-unga-i-trafiken/barn-och-narsamhalle/Fakta-om-barn-och-trafik/Barns-rorelsefrihet/>, [Hämtad 2018-05-07]

Welén, Therese (2009). Historiska perspektiv på lek. I: Mikael Jensen och Åsa Harvard. (red.), *Leka för att lära - utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur AB, sid. 29-42.

Änggård, Eva (2009). Naturen som klassrum, hem och sagovärld. I: Gunilla Halldén. (red.), *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Falun: Scandbook AB, sid. 78-105.

Muntliga källor

Bruun, Johanna (2018-04-26), Projektledare och administratör, Guldängens bygglek, intervju om konceptet bygglekplats i Sverige

Bergström, Marie-Louise (2018-04-27), Fritidsassistent, Bygglekplatsen Göteborg, telefonintervju om konceptet bygglekplats i Sverige

Dan, Kanter (2018-04-27), Idrotts- och fritidschef på Kultur- och fritidsförvaltningen på Lunds Kommun, mailintervju om bygglekplatsernas utveckling i Lund

Irie, Masako (2018-04-04), Organisatör vid Toyama play park, intervju om konceptet bygglekplats i Japan

Kimura, Kousuke (2018-03-28), Lektare, Hanegi play park, NPO, intervju om konceptet bygglekplats i Japan

Möller, Bodil (2018-04-19), Project Manager, SIS, mailintervju om Svensk standard

Stiber, Sara (2018-04-26), Projektledare och administratör, Guldängens bygglek, intervju om konceptet bygglekplats i Sverige

Terada, Mitsunari (2018-04-26), Doktorand vid Chiba University, mailintervju om bygglekplatsens uppkomst i Japan